

KAMU HASTANELERİNİN DÖNÜŞÜMÜNE ÖRGÜTLENME DİNAMİKLERİ SINIF HAREKETLERİ VE SINIF KONUMLARI AÇISINDAN BAKIŞ

Yavuz ÜÇKUYU*, Yüksel AKKAYA**

Öz: Bu yazıda, 22 Nisan 2026 tarihinde gerçekleştirilen “Kamu Hastanelerinin Dönüşümüne Örgütlenme Dinamikleri, Sınıf Hareketleri ve Sınıf Konumları Açısından Bakış” başlıklı söyleşinin metni yayımlanmaktadır. Söyleşide, kapitalist neoliberal politikalar içerisinde yer alan Sağlıkta Dönüşüm Programı sonrası kamu hastanelerinde ortaya çıkan örgütlenme eğilimleri ve yönelimleri ile hekimler başta olmak üzere sağlık emekçilerinin sınıfsal konumları ele alınmaktadır. Söyleşide konu, hem açıklık sağlamak hem de tarihsel ve toplumsal boyutlarını görünür kılmak amacıyla daha geniş bir tartışma zemini içinde ele alınmıştır. Yine aynı amaç doğrultusunda, dünya örnekleri ile sağlık alanı dışındaki söz konusu döneme ilişkin örnekler söyleşiye dahil edilmiştir.

Anahtar sözcükler: Kamu hizmetleri, kamu hastaneleri, sınıf, statü, örgütlenme, sendika, meslek örgütü

A Perspective on the Transformation of Public Hospitals in Terms of Organizing Dynamics, Class Movements, and Class Positions

Abstract: This article publishes the text of the talk titled “A Perspective on the Transformation of Public Hospitals in Terms of Organizing Dynamics, Class Movements, and Class Positions,” held on 22 April 2026. The talk addresses the organizing tendencies and orientations that have emerged in public hospitals following the Health Transformation Program, which forms part of capitalist neoliberal policies, as well as the class positions of health workers, especially physicians. In the talk, the subject is addressed within a broader framework of discussion in order both to provide clarity and to make its historical and social dimensions visible. In line with the same purpose, examples from around the world, as well as examples from outside the field of health relating to the period in question, have also been included in the talk.

Key words: Public services, public hospitals, class, status, organization, trade union, professional organization.

Yavuz Üçkuyu: Söyleşimize başlayalım. Söyleşi öncesi sana yazdığım gibi, şu anda Toplum ve Hekim Dergisi'nin bir dosya editörlüğünü üstlenmiş durumdayım. Dosya, kamu hastanelerinin dönüşümü ile ilgili. Bir önceki sayıda konuyu en genel düzeyde ele alan, dosyanın ilk makalelerini yayımladık. Şimdi kamu hastanelerindeki dönüşümün daha özgün görünüm ve bürünmelerini ele almaya çalışıyoruz.

Okurları da bilgilendirmek için paylaşmak istiyorum. Söyleşi öncesi, söyleşinin genel çerçevesini belirlemek, beklentilerimi aktarmak üzere seninle sorularımı da içeren bir metin paylaşmıştım Sana yazdığım gibi bu söyleşide daha çok odaklanmak istediğimiz, kamu hastanelerindeki dönüşüm sırasındaki ve sonrasında kamu hastanelerinde ortaya çıkan örgütlenme durumları ve dinamikleri konusunu ele almak. Ayrıca durum ve dinamiklerin nereye evrilebileceğine ilişkin saptamalarda ve öngörülerde bulunmak.

Daha çok soru soran konumda olmayı tercih etmekle birlikte, zaman zaman görüş ve önerilerimi de aktarabildiğim bir söyleşi olsun istiyorum.

Söyleşiye başlarken kendimize bir başlangıç noktası seçmek durumundayız kuşkusuz. Ama konunun açık hale gelebilmesinin gerektirdiği durumlarda, tarihsel olarak daha geriye ve başka alan örneklerine de yönelmemiz yönetsel olarak mümkün. Başlangıç noktamızı kapitalizmin sermaye birikimi açısından neoliberal döneme geçişini esas alabiliriz. Biliyoruz, neoliberal sermaye birikim süreci ile birlikte toplumsal bütün alanlarda olduğu gibi kamuda da önemli değişiklikler, dönüşümler oldu. Yani neoliberal sermaye birikim döneminde en genel anlamda kamuda, kamusal hizmetleri de içine alacak biçimde öne çıkan dinamikler hakkında neler söylenebilir. Söyleşimize böyle başlayalım istersen?

*Dr., Toplum ve Hekim Dergisi Hakem Kurulu Üyesi (ORCID No: 0000-0003-0908-2877)

** Toplum ve Hekim Danışma Kurulu Üyesi, (ORCID No: 0000-0002-3167-8055)

Geliş Tarihi / Received : 25.02.2026

Kabul Tarihi / Accepted : 29.03.2026

Yüksel Akkaya: Şimdi zaman zaman bazı söyleşilerde, yazılarda, çalışmalarda başka biçimde vurgulansa da bizim sanki gözden kaçırdığımız şey, "kapitalizmin çok iyi matah bir şey olduğu, ama ilerleyen zaman diliminde biraz kötücül yüzünü gösterdiği" düşüncesi. Oysa tarihsel olarak baktığımızda kapitalist sistem doğduğunda bundan daha da insani, bundan daha da vicdanlı özelliklere sahip değildi. Bugün hani bizim prekarya dediğimiz, güvencesizlik dediğimiz durumların büyük çoğunluğu, sanayileşme ile birlikte kapitalizmin doğduğu döneme bakarsak en başından beri vardı. Yani bugünkü durum aslında hani derler ya "işte islam bu değildir, gerçek kapitalizm bu değildir" diye, aksine "gerçek kapitalizm budur".

Aristokrasi ile burjuvazi arasındaki iktidar mücadelesinde, burjuvazi geçici bir ittifak olarak işçilerle köylülerle bir demokrasi anlaşması yapmıştır. Ama bu onun bir zorunluluk olarak yerine getirdiği bir şeydir ve demokrasi kapitalizmin kendisine göre gayri meşru çocuğudur. Dolayısıyla kapitalizmin demokrasi diye bir derdi de yoktur. Tarihsel olarak çalışanların toplum içinde işçi olarak, bir sınıf olarak çoğalmasıyla birlikte bu kapitalist sisteme yönelik reddiyeleriyle birlikte, mücadeleleriyle birlikte, örgütlenmeleriyle birlikte, grevleriyle, eylemleriyle birlikte, kapitalist sistem kendi doğasından bir miktar uzaklaşıp, güç ilişkileri çerçevesinde, bazı haklar tanımaya başladı. Dolayısıyla bunu bir veri olarak daha baştan kabul edip, onun üzerinden değerlendirmeler yapmak daha sağlıklı olur gibi geliyor bana.

Biz böyle 1900'lerin ilk yarısından, yani İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, altmışların, yetmişlerin dünyasında biraz insanileşmiş, biraz sosyal hakları gelişmiş, kamu hizmeti dediğimiz, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yaygınlaştığı, hatta karşılıksız verildiği bir dönem, kapitalist sistemin demokrasi ile birlikte hareket ettiği ve en önemlisi belli ölçüde kalıcı bir yönetim biçimi ya da üretim tarzı olduğuna ikna olduk. Oysa öyle değil. Kapitalist sistemin bildiğimiz bir tane mantığı var: Sermaye birikimini koşulsuz, sürekli sorunsuz kılma, kar oranlarını artırma ve kar alanlarının kapsamını genişletme; bunlar için de her şeyi yapmak. Dönem dönem farklı ihtiyaçları olabilir. Biraz daha geriden böyle toparlarsak, sanki bundan sonra söyleyeceklerimizi daha iyi temellendirmiş oluruz diye düşünüyorum Yavuz. Onun için biraz buradan bir girizgah yapmak istiyorum.

Yani mesela eskiden fabrikalarda nitelikli ve sağlıklı, gürbüz işçi yoktu ya da sınırlıydı. Oysa bir kapitalist için hem toplumun yeniden üretimi için, kadınların doğurgan olması, onlara işçi doğurması önemli.

Doğurdukları işsiz çocukların da, sağlıklı, becerili, eğitilmiş olması lazım. Yani okuma yazma bilen, toplama çıkarma bilen bir işçi lazım. 1700'lerin, 1800'lerin fabrikalarına, işyerlerine baktığımızda böyle bir işçiye sahip değiller. Bir makine icat etmişsin, ama kullanabilecek özellikte, okur yazar yok. Dolayısıyla bu dönem, ister istemez, eğitim ve sağlık gibi kimi kamu hizmetleri, temel insani hizmetler, kapitalist sistem tarafından da kendilerine maliyet oluşturmayacak bir şekilde, kamu hizmeti olarak genel bütçelerden finanse edildi. Mesela bizde 1930'lu yıllardaki fabrikaya bakıldığında buralarda dispanserler olduğunu, bazı sağlık hizmetlerini kendilerinin yerine getirdiğini görüyoruz. Hatta okuma yazma kursları düzenlendiğini, işçileri eğittiklerini filan da görüyoruz.

Ama belli bir dönemden sonra, toplumun önemli bir kesiminin artık okur yazar olması gerekmeyeceği, sağlık hizmetlerinden de herkesin yararlanmaması gerektiği gibi bir şey ortaya çıkınca, kapitalist sistem için buraları da yeni kar alanları olarak görüldü. Dolayısıyla eğitim ve sağlık gibi temel kamusal hizmetler piyasalaştırıldı. Yani sağlık ve eğitim başından beri özünde zaten piyasaya açık bir alandı. Çok yaygın değildi. Ama ihtiyaç olan nitelikli işgücü tam istihdam döneminde karşılandığı için, burayı kamusal hizmet olarak gördü ve buraya müdahale etmedi. Dolayısıyla şimdi nitelikli emek ihtiyacı çok azaldığı gibi, bir de şimdi, artık nüfustan, fazla nüfustan söz ediyoruz. Bu Malthus, Hayek gibilerin söylediği bir şey var: Özgürlük adı altında, sosyal adalet adı altında bir kez doğmuş insanın yaşaması için kamu kaynaklarının ayrılması gerektiği, devletin bu alanda önemli işlevler üstlenmesi gerektiğini yanlıştır. Dolayısıyla bugün kapitalist sistem onların "yanlış bulduklarını" bir doğru ilke olarak hayata geçiriyor. Fakat burada şunu yapıyor, diyor ki "gelirin ve paran varsa, bu hizmetlerden yararlanabilirsin, yoksa benim için bir maliyet unsurusun". Dolayısıyla senin bu hizmetlerden yararlanabilmen için benim vergi ve benzeri şeyleri vermemem gerekir.

Buradan bakınca, kapitalist için herkese sağlık hizmeti sunmak gerekmiyorsa, herkese eğitim hakkı, fırsat eşitliği tanımak gerekmiyorsa, kapitalist sistem demek ki buralardan tasarruf ediyor. Yani kendisine bazı mali yüklerin yüklenmesini istemiyor. Elde ettiği sermaye birikiminin kısıtlanmasını istemiyor. Bu nedenle kendi özüne dönerek, toplumun belli kesimini dışlayarak, sağlık hizmetlerini vesaire yerine getirmek istiyor. Bizim belki de sağlıkta dönüşüm dediğimiz şey aslında kapitalist sistemin bu artık nüfusa yönelik olumsuz yaklaşımı, Malthusyen yaklaşımıdır. O nedenle konulara belki buralardan bakmak daha anlamlı olur diye düşünüyorum.

Yavuz Üçkuyu: Söylediklerine katılıyorum. Ama nüfus fazlasının kapitalist sistem için başka anlamları da var sanki. İşsizlik kapitalizme içkin bir özellik değil midir? Marks'ta işsizliğin kapitalizmde her zaman olacağına, yedek işgücü ordusunun kapitalizmin üretim süreci içerisinde yeri olduğuna ilişkin vurgular var. Yedek işgücünün genişlediği, biçim değiştirdiği söylenebilir, ama o her zaman da olacak gibi görünüyor.

Yüksel Akkaya: Evet haklısın. İktisat teorisine baktığımızda, Adam Smith'in çömezi David Ricardo asgari ücretle ilgili şöyle söyler: Der ki, "çalışanlar fiziki varlıklarını sürdürecektir kadar bir geliri elde etmelidir. Daha fazlasını değil". Sonra şöyle devam eder: "Eğer bir yerde tam istihdam varsa orada işçiler özgürdür. Dolayısıyla çalışacakları yeri kendileri belirlerler. İşçi daha iyi çalışma koşulları olan ve yüksek ücret veren yerleri tercih eder. İşgücü devir hızı yüksektir bu güç ilişkisinde ve işçinin kendisine güveni de. Bu ister istemez ücretlerin artmasına yol açar". Onun için tam istihdam her zaman kapitalist sistemin istediği bir şey değildir. İşsizler, işsizler ordusu, bu artık nüfus çalışanlar üzerinde bir Demokles'in kılıcı gibi sallanır. Onun için işsizlik kapitalizme içkin bir özelliktir.

Yani bugün isterlerse pek çok iktidar işsizliği kısa bir yasal düzenlemeyle çözebilir. Ne yapacak? Çalışma sürelerini kısaltacak. Türkiye'de haftalık çalışma süresini 45 saatten, 30 saate indirdiğinizde işsizlik diye bir şey kalmaz. Almanya'da bazı işkollarına göre 30 saatten 25 saate 20 saate indirdiğinizde bu sorunu çözersiniz. Ama bunu çözdüğünüzde, dediğim gibi tam istihdam olacağı için, bu zaten Sovyetler Birliği'nde de mesela bir dönem işgücü piyasaları açısından önemliydi. Sovyetlerde o dönem işçiler her yerde daha iyi ücretle kolay iş bulabildikleri için sürekli bir fabrikadan başka bir fabrikaya geçiyorlardı. Dolayısıyla istikrarlı bir üretim olmuyordu. Burada da kapitalist sistem açısından kendisine güvenli, işsiz kalacağını düşünmeyen işçiler olduğunda, işçi devir hızı da yüksek olur. Fabrikalar arası rekabet vesaire sorun olur. Onun için işsizlik, her zaman kapitalist sistemin olmazsa olmazıdır. Ona hiçbir zaman çözüm bulmak istemez, çünkü işçiye karşı kullandığı en önemli silahlardan biridir. Ücretler üzerinde baskı oluşturmak açısından, çalışma koşulları, çalışma ilişkilerini denetlemek açısından, güç ilişkilerini elinde tutmak açısından. Yani söylediğin şey önemli. O nedenle buralara bakmadan, bunları yok sayarak kapitalist sistemin demokrasi ile örtüşebileceğini söylemek doğru değil. Evet, kapitalizmde demokrasi kapitalist sistemin gayri meşru çocuğudur. Bir dönem iktidarı ele geçirmek için başvurmuştur. Ama ondan sonra hızla vaz geçmiştir. Hangi işveren, hangi patron işçisine demokratik bir söz hakkı

tanımak ister ki? Kimse böyle bir şey istemez. Bizde mesela ne Koç ne de Sabancı böyle bir şey ister. Ya da uluslararası ilişkilere örneklere baktığımız da da sermaye cephesi böyle bir şey istemez.

1955 yılında Amerika'da bir kitap yayınlandı (R. O. Boyer ve H.M. Morais, Labor's Untold Story, 1955) "Çalışanların anlatılmayan Hikayesi" diye. 1800'lü yıllardan itibaren Amerika'daki sanayileşmeyi ve işyerlerindeki çatışmaları anlatır. Amerikalı işverenlerin, işçilere karşı ne kadar düşmanvari hareket ettiklerini, ne kadar kanlı operasyonlar yaptıklarını, onları baskı altına almak için ne çok büyük şiddet uyguladıklarını anlatır o hikayede. Dolayısıyla böyle bir yapıda dönüp, demokrasiden, haklardan, huktan söz etmek safiyane bir şey olur. O nedenle bu veriyi elde tutarak, buna göre düşünmek, buna göre bir mücadele hattı oluşturmak önemli. Bu mücadele hattı da, işte bizim temel sorunlarımızdan biri olan örgütlenme meselesi. Farklı boyutlarda tarihsel olarak işçi sınıfının doğuşundan bu yana yaptığı şeylerden birisi, örgütlü olarak kendi haklarını çıkarlarını korumaya çalışmak ve geliştirmek. Onun için, kavramı da, bir ara tartışmak lazım. Yani kamu hastanelerini, devlet hastanelerini, yani "public" ile "state" arasında, devlet arasında bir ayrım görmek gerekli mi? Çünkü "kamu" daha bize pozitif, olumlu bir çağrışım veriyor değil mi?

Yavuz Üçkuyu: Olumlu çağrışım konusunda katılıyorum. Çağrışımın ötesinde nesnellikler de olduğunu düşünüyorum.

Yüksel Akkaya: Devlet, devlet dediğimizde biraz daha sert yönü olan bir kavram. Ama kamu böyle daha nötr, yönsüz bir kavram gibi. Dolayısıyla o sıfatlandırma acaba doğru mudur? Ona da bakmak gerekir, yani "kamu" kavramını yeniden tanımlamak anlamlı olur diye düşünüyorum. Ben söyleşi öncesi biraz onun üzerine yapılmış tartışmalara bakayım istedim, ama fırsatım olmadı.

Yavuz Üçkuyu: Başka zaman tartışırız, neden olmasın. Kendi açımdan bir şeyin altını çizmek istiyorum: Kapitalizmin kendi gelişme isteği ve dinamiği var. Ama bu karşı güç tarafından sınırlanan bir istek ve dinamik. Hatta devlet gibi kurumlar tarafından belli ölçüde de dengelenen.

Tarihe Marksist yöntem açıdan bakacak olursak, tarih bir sınıf mücadeleleri tarihi aynı zamanda. Hani tarihsel olarak kamu hizmetlerinin ortaya çıkmasında, kapitalist üretim sürecinin gereksinimleri dışında, sınıf mücadelelerinin zorlamaları da dikkate alınmalı diye düşünüyorum. Tartıştığımız dönemde Sovyetler Birliği'nin varlığının işçi sınıfı mücadelesi eksenine kattığı güç de kamusal hizmetlerin

genişlemesinde önemli bir etken. Senin İkinci Dünya Savaşı sonrasına ilişkin kamusal hizmetlere ilişkin değerlendirmende, sınıf mücadeleleri ile elde edilmiş kazanımları kolayca bırakmamak da sınıf mücadelelerinin olması gereken bir tutumu olarak görünüyor bana.

Yüksel Akkaya: Evet tamam, ama şöyle bir şey de var: Bir ara biraz da sert bir tartışma olmuştu. İşçi hareketi daha çok makine kırıcıları ile başlar, Ludistler dedikleri, Ludizm denen hareketle başlar. Makine kırıcılarının, başka ifadeyle Ludist'lerin temel özellikleri şuydu: Bunlar çok sert, sıkı bir sendikal örgütlenmeydi. Ama aynı zamanda çok sert, sıkı bir toplu pazarlık süreci yürütüyorlardı. Eric Hobsbawm mesela bu yönlerine işaret eder, ben de bu yönden ele aldım. Ama bu hareketin önemli özelliklerinden bir tanesi de Yavuz şuydu: Çartist harekete kadar, 1840'lara kadar bunlar, kapitalist sisteme, kapitalist üretim tarzına karşıydılar aynı zamanda. Yani onunla birlikte, onun yarattığı refaktan pay almak mücadelesi içinde değillerdi. İngiltere'de, Çartist hareket belki de, işçi hareketinin kapitalist sistemle ne diyeyim bir rüşvet karşılığı barıştığı ve kapitalist sistemi benimseyip içinde yaşayarak, onu reddetmeden, onunla birlikte onun oluşturduğu refaktan pay alma isteğine dönüşümüydü.

İkinci büyük kırılma belki işçi hareketi açısından İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra korporatist ilişki dediğimiz devletle/hükümetle işçi sendikaları arasında, bazen işverenleri de dahil ederek, oluşturulmak istenen, ödül ve ödün içeren işbirliğidir. Birbirlerini reddetmeden, birbirlerini besleyerek, destekleyerek devam etmek. Ama sonuçta bu durum işçiler açısından, bugün gördüğümüz oldukça olumsuz, hem kendilerinin reddedildiği, hem örgütlenmelerinin reddedildiği, işçinin insan olmaktan, çalışanın insan olmaktan çıkarılıp bir nesneye dönüştüğü, üretimin bir parçasına dönüştürüldüğü bir duruma dönüştü. Yani bu duruma köklü bir itiraz olmazsa bu mevcut sonuçları değiştirmek, dönüştürmek belki böyle bir parça pansuman yapmak gibi bir şey olur. Hafifçe yarayı iyileştirmek gibi bir şey olabilir. Acıyı, ağrıyı bir parça dindirmek gibi olabilir, ama nihai bir sonuç olmaz. Giderek de görüyoruz, süreç 1980'li yıllardan bu yana daha da kötüleşerek ilerliyor. Mesela örgütlenme açısından baktığımızda, kamu çalışanlarında işçilere göre çok yüksek bir örgütlülük düzeyi var, ama bunun bir karşılığı yok. Karşılığı olmadığı gibi, sistemle de düzenle de uyumlulaştıran bir şey var. Yani "miş gibi gösteren" bir yanı var. Tam bir korporatist ilişki, hatta ötesi iktidarın bir dairesine dönüşen ilişki. Onun için bu arka planı iyi anlamazsak, iyi değerlendiremezsek, ondan sonraki süreçleri anlayıp, doğru bir politika oluşturmak da oldukça zor olacak gibi geliyor bana.

Bugünün sancılarının bir kısmı da belki biraz buradan kaynaklanıyor. Hem eski köklü yapıların, ki korporatist bir ilişki esas olarak oluşturulan, TTB gibi, TMMOB gibi yapıların, bu dönemde zorlanmaları, bu değişimden, dönüşümden ciddi ölçüde etkilenmeleri, ileride daha da fazla olumsuz etkilenebileceğinin emarelerinin olması, buraya biraz daha sağlıklı bakmayı gerektiriyor diye düşünüyorum. Onun için buradan başlayalım diye bir girizgah yapayım istedim. Tabii tarihsel birikim de bize bazı ipuçları veriyor.

Yavuz Üçkuyu: Kamusal hizmetler, eğitim sağlık gibi alanlarda verilen kamusal hizmetler, kapitalizm açısından istenmeyen bir "ödün" olarak değerlendirilebilir. Buna katılabilirim. Ancak bir başka yönünü de görmezsek eksik olabilir diye düşünüyorum. Kamusal hizmetlerin, örneğin sağlık hizmetlerinin bir sistem olarak örgütlenmesinin, sermaye birikimi açısından hizmetin üretiminin kamu kaynaklarından karşılanması olmasa dolayısıyla, emekten bir tür sermayeye transfer olarak da görülebilir. Çünkü senin deyimimle, sağlıklı, gürbüz emek gücü hazırlıyor. Bu yapılırken de işçi sınıfından vergilerle elde edilen kaynaklar kullanılmış oluyor. Aynı zamanda kamusal hizmetlerin görece sermayeden bağımsız herkese bir hak olarak sunuluyor görüntüsü, ideolojik, kültürel girdiler yoluyla rıza üretimine katkısı da bulunuyor.

Yüksel Akkaya: Şimdi aslında feminist hareketin tartıştığı önemli birkaç konu, başlık var. Bunlardan birisi işgücünün yeniden üretimi. Adam Smith, 1776 yılında yazdığı "Ulusların Zenginliği" kitabında diyor ki, "ulusun iki tane önemli zenginlik kaynağı vardır. Bir tanesi sahip olduğu değerli madenler, diğeri de nüfus". Şimdi, bugün kapitalist sistemin ihtiyaç duyduğu en önemli şeylerden birisi emek gücü değil mi? Çalışanlar, işçiler dolayısıyla bu işçilerin, hem demin söylediğimiz gibi gürbüz, sağlıklı olması gerekiyor, hem de eğitilmiş, nitelikli, bilen, düşünen gibi yerine göre insanlar olması gerekiyor. Bir de bunun yeniden üretimi gerekli değil mi, yani kadınların doğum yapmaları. Yani şu anda kadınlar, 5 yıllık doğurmama diye bir politikaya yönelseler, belki grevlerle vesairelerle ulaşamadığımız şeylere, kadınların bu doğurmama kararıyla ulaşabiliriz.

Tarihsel olarak bunun çok önemli örnekleri de var Yavuz. Özellikle Latin Amerika'da, plantasyonlarda çalıştırılan kadınlar, çocuk doğurmamak için, hamile kalmışsa sonlandırmak için çok önemli protestolarda, direnişlerde bulundular. Bu kadınların zorla çocuk doğurmaları için, tecavüzden bilmem neye kadar baskılar oldu. Dolayısıyla hani bir dönem kadınların, tarihsel örneklerle baktığımızda,

özellikle plantasyonlarda, pamuk tarlalarında, şurada, burada, şeker kamışı tarlalarında böyle bir protestoya, böyle bir direnişe başvurduklarını görüyoruz. Bir farkındalık olarak, yani bu işgücünün yeniden üretimi kadar, üretilen işgücünün işverenler için sağlıklı, nitelikli, gürbüz birer işgücü olması da önemli. Onun için sağlık hizmetlerine ya da eğitim gibi bazı kamu hizmetlerine önem veriyorlar. Fakat bunu mümkün olduğunca, kendilerinin sermaye birikiminin kar oranlarını düşürmemesi için de iyi bir politika ile hayata geçirilmesini istiyorlar. İşte son 40 yıldır, neredeyse de yarım yüzyıldır yaptıkları bu. Reddetmiyorlar ama sınırlandırılmasını ve ihtiyaçları kadar yapılmasını istiyorlar.

Mesela her ne kadar herkesin eğitim hakkından yararlanmasının zorunlu olmadığını söylese de, Hayek gibi Malthus gibileri, her ne kadar bir sosyal adalet vesaire gibi şeylerin gerekmediğini söylese de yine de ihtiyaç duydukları bir nüfus var. Dünyayı robotlar ele geçirmedikleri sürece, üretimde kullandığımız insan gücü. Onun için bu açıdan baktığımızda radikal bir biçimde dönüşümü isteseler bile bunun sağlıklı, doğru olmadığını da farkındalar. Buna yönelik politikalar oluşturuyorlar zaten.

Yavuz Üçkuyu : Emek gücünün yeniden üretimi tartışmasına girmişken, tartışmayı biraz genişleterek, işçi sınıfı mücadelesinde yıllardır ayak bağı haline gelen bir konuyu, kamu hastaneleri bağlamında açmak istiyorum. Kamu hastanelerinde üretilen hizmet, üretken olmayan emek olarak, artı değer üretmeyen emek olarak nitelenerek işçi sınıfı mücadelesinin merkezinden çıkarılmaya çalışıldı. Önce içinde sağlığın da olduğu hizmet üretiminin, hizmet üretiminde çalışanların genişlemesine bakılarak işçi sınıfının yok olacağı teorileri geliştirildi. Sonra hizmet sektörü çalışanlarından, işçi sınıfından ayrı bir genişleyen "orta sınıf" yaratılarak sınıf mücadelelerinin anlamsızlığı ve gereksizliği, sınıf mücadelelerinin yerine "statü" kazanımlarının mücadelelerinin konulması gereği söylemine geçildi.

Üretken emek, üretken olmayan emek kavramı Marks'ta da var, ama onun kapitalizmin işleyişini ortaya çıkarmaya yönelik olarak kullandığı kavram, işçi sınıfı mücadelesini ayırtıran toplumsal siyasal sonuçlar üretti. Yürütülen bu tartışmalara ilişkin ne düşünüyorsunuz?

Yüksel Akkaya: Ben her ne kadar Marks'a atıfla oluşturulan bir şey olsa da, bu ikili ayrımın doğru olduğunu düşünmüyorum. Üretken emek, üretken olmayan emek, hatırlarsın bizde 11. Tez dergisi çıkmıştı, 1980'lerin sonunda. 11. Tez'in, yani o kadar, Türkiye'de emek açısından, çalışanlar açısından, örgütlenme açısından 1987'ye kadar çok önem-

li reel kayıplar; reel ücretlerde yüzde 50-60'a varan düşüşler varken, hatırladığım kadarı ile 11. Tez ilk kitabını üretken emek, üretken olmayan emek konusuna ayırdı. Bence gereksiz ve anlamsız bir zaman harcama.

Yavuz Üçkuyu: Ama o dönemde sıkı Marksistler sayılan, yapısalcı Marksistler arasında yer alan Nicos Poulantzas, Elin Olin Wright, Guglielmo Carchedi gibi düşünürlerin de bu sonuca yol açan etkileri vardı. Sınıf mücadeleleri bu söylemlerden önemli ölçüde etkilendi.

Örneğin Poulantzas üretken emeği sadece maddi malların üretimine doğrudan katılan ve tek artı-değer üretme kapasitesi taşıyan emek olarak sınırlandırır. Hizmet emeğini üretken olmayan emek olarak niteler ve burada çalışanları işçi sınıfının dışında tutar. Ona göre sağlık, eğitim de içinde olmak üzere hizmet sektöründe çalışanlar "yeni küçük burjuvazi"yi diğer tanımıyla "orta sınıf"ı oluştururlar.

Yüksel Akkaya: Bizim, nasıl diyeyim, radikal solcularımız mesela işçileşmeyi fetişleştirdiler. İşçi güzelleme yapılar. Sendikal örgütlenmeyi fetişleştirdiler. Bir sendika güzellemesi yaptılar. Oysa bunlar birer araç, yani amaçtan kopuklar. Bizi ilgilendiren temel ne? İki sınıf arasında çıkar çatışması değil mi? Sermaye ile emek arasında çıkar çatışması. Dolayısıyla burada hani geçici zaferler elde edebilirsin, geçici kazanımlar elde edebilirsin. Marks şunu söylüyor: Siz sendikalar aracılığıyla, bilmem ne aracılığıyla ücretleri bir parça arttırabilirsiniz, ama tarihin belli bir döneminde kapitalist sınıf güçlü olduğu anda ücretler düşer, kar oranları yeniden artar. Dolayısıyla burada ana amacı, temel meseleyi bu araçlara boğmak doğru değil. Ne yazık ki Poulantzas'ın da böyle bir yanı vardı. Yani bu sert işçilik. Yani işçi güzellemesi. Emeğini sömürten bir işçiyi nasıl çok iyi bir insan olarak görebiliriz ki? Marks'ın işçilere, Engels'in işçilere atfettiği şey şuydu: Mevcut düzeni, sistemi değiştirebilecek, üretimden gelen gücünü kullanacak tek kitle, tek sınıf, tek insan özelliğinde olmasıydı. Onları hani güzel kılan, önemli kılan buydu. Yoksa dünyanın her yerinde tek tek işçileri ele aldığında, baktığında büyük düş kırıklıkları yaratır.

Ankara'da Tekel işçilerinin eylemi vardı hatırlarsın. Halkımız, sosyalistlerimiz Sakarya'da işçi sınıfını görmeye koştu, böyle bir açık hava müzesine gider gibi. Hatta bazı yapılar hızlarını alamadılar, oradaki işçilerin bir kısmını evlerine davet ettiler. Bizim çok aktif militan önemli kurumlarda yönetici olan bir kadın arkadaşımız da 2-3 işçiyi evine davet etmiş, misafir etmiş. Bana "Yüksel Hocam, bizimkiler 'işçi güzeldir, işçi sınıfı, işçiler iyidir' filan diyorlardı.

Aaa bir baktım, adamlar, misafirlikten çıkıp evin sahibi olmaya başladılar, hoyratlaşmaya başladılar, vay evde her şeyi de bitirmişsiniz, bugün geç kalktınız falan demeye başladılar". Dedi ki, bu işleri bilene sordum, "işçi böyle midir diye?" bilen abi, "işçi öyledir" dedi, dedi. Yani işçi kategorik olarak iyi, güzel bir insan değildir, romanlardaki gibi bir şey değildir. İşçi ne zaman bir mücadeleye girerse o zaman güzelleşir. Ne zaman mücadeleden çıkar, gündelik hayata dönerse çoğu zaman çirkinleşir, çirkefleşir yani. Onun için genel bir işçi güzellemesi doğru değil. İşçiyi güzel kılan şey mücadelesidir, işte o zaman üretken emek, üretken olmayan emeğe buradan bakmak, buradan düşünmek, daha anlamlı olur, daha sağlıklı olur yani. Boş bir tartışma bence. Ben hani ikisinin ayrımı üzerinden derin felsefi tartışmaları boşa harcanmış zaman olarak gördüm.

Yavuz Üçkuyu: Yıllar önce Tülin Öngen'in bir yazısında okumuştum. Tülin Hoca sınıf tartışmaları konusunda Türkiye'de iyi bir akademisyendir. Onun "Prometheus'un Sönmeyen Ateşi" kitabını hala bu topraklarda yazılmış en iyi sınıf çalışmasından birisi sayarım.

Tülin Hoca, Poulantzas, Wright gibi düşünürlerin işçi sınıfına bakışının Marks'tan çok Weber'e yakın olduğunu söylüyordu. Zaman Tülin Öngen'in tespitini daha da doğruladı. Çünkü Weber'in analizlerinde sınıf yerine "statü" kavramından hareket etmesi, sonraki yıllarda işçi sınıfı mücadelesinin önündeki kritik ideolojik, kültürel engellerden birisi haline geldi. Amerikan sosyolojisinin toplumu açıklamada kullandığı Weber'ci kavram setleri, Sovyetler Birliği'nin 1991'deki yıkılışının ardından kapitalizm dışında seçenek olmadığı mahkumiyetine doğru ilerledi.

Yüksel Akkaya: Doğru söylüyorsun. Hasan Hüseyin Korkmazgil'in, "Nehirler aka aka" adlı çok uzun bir şiiri vardır. Orada der ki "ey yolcu, fakat düşündün mü yolunun uzunluğunu, Neler var yolunun üstünde, düşündün mü? Koşar adım aşabilecek misin şu dağı?, geçebilecek misin bu hızla bu beli, tırmanabilecek misin bu solukla şu sırtı?" gibi uzar gider şiir. O şiirde çok iyi anlatıyor. Aslında o şiir belki de, çok iyi bir işçi sınıfı mücadelesinin soyutlanmış, şiirsel bir anlatımı. Onun için biz yolumuzu kaybetmeden, yolumuzu şaşırmadan, engellere engelbelere takılmadan, bazen kayanın etrafından dolanarak da yolumuzu bulmalıyız.

Ama sözünü ettiğin tartışmalar ne yazık ki, soyut felsefi anlamda zenginleştirici olabilir, ama somut hayatta bir karşılığı yok yani. O nedenle çok ona bakmıyorum. Zaten kapitalist sistem de ona çok bakmıyor. Onların öyle bir dertleri yok. Üretken emek, üretken olmayan emek yok onlar için. Ama üretken kadın önemli, sağlıklı kadın önemli.

Şimdi sevgili Yavuz, bizim annelerimiz ve çalışmayan eşlerimiz olmasaydı, biz üretken emek olarak kendimizi ne kadar işverenlere emek gücümüzü sunabilirdik? Yani düşün, temel hizmetlerin, şunun buyun karşılanıyor. Seni doğuran yok, seni büyüten yok, sana bakan yok, seni sağlıklı olarak geliştiren yok, eğitimin yok. Bu üretken olmayan emek olmazsa, üretken emek nasıl olacak ki?

Yavuz Üçkuyu: O zaman bu ayrımın kimin işine yaramadığı konusunda mutabık görüşüyoruz.

Yüksel Akkaya: Bu duruma, bir ayrımdan çok, birbirini bütünleyen besleyen bir şey olarak bakmak lazım. Çünkü birbirinden çok da ayrılacak şeyler değil. Şöyle de düşünülebilir belki, iyi bir örnek olacak mı bilemiyorum. Bir insanın beyninin ve kalbinin olması önemli. Birine üretken diğerine üretken olmayan emek diyebilir miyiz?

Yavuz Üçkuyu: O zaman şu konuda uzlaşıyoruz değil mi? İster üretken, isterse üretken olmayan emek olarak nitelensin, hizmet sektöründe çalışanları işçi sınıfı içine dahil ediyoruz. Kuşkusuz sınıfın katmanları, kompartmanları olduğunu da bilerek. Bu anlamda kamu hastanesinde çalışanlar da istisnalar dışında, katmanları, kompartmanları ile birlikte işçi sınıfına dahil oluyorlar.

Yüksel Akkaya: Tabii onda kuşumuz yok. Zaten muhtemelen sınıf mücadelesi üzerinden bakıp, fabrikada çalışan insanların üretken emek olarak önemli olduğu, bunların üretimi durdurması halinde ekonomiyi önemli ölçüde etkileyeceği vesaire düşünülüyordu. Ama mesela, şimdi özellikle son yıllarda durum daha iyi anlaşıldı. Doksanlı yıllarda Arjantin'de işsizler yolları kapattılar. Üretilen malların dağıtımını engellediler. Bakın, üretken olmayan emeğin etkisinden vaz geçtim, işsizler neredeyse Arjantin'de devrim yapıyordu. Yolları kapatarak, üretilen malların dağıtılmasını önleyerek, hizmet sektörünü dumura uğratmak ekonomiye önemli bir müdahale idi. Onun için buradan bu tartışmada, üretken olmayan emeğin sınıf mücadelesinde yerinin önemsiz olduğunu düşünmek çok yanlış bir şey.

Ama mesela iktisadi bir kavram olarak, katma değer üreten sektörler üzerinden bakılırsa bu daha anlamlı olabilir. Neden? Katma değeri yüksek olan malların üretildiği yerde üretimi durdurmak kalbi felç etmek gibi bir durumdur. Dolayısıyla damarlara giden kanı durduruyorsun. Dolayısıyla bütün vücut bundan etkileniyor. Hani oradan bakarsan, üretken emek tartışmasından çok, bana göre katma değeri yüksek olan malların üretildiği yerler, onu üretenler önemlidir. Burada Yalçın Küçük bir ara şöyle söylüyordu: "DİSK'i Maden-İş'ten alıp, Genel-İş'e verince

o iş bitmiştir. Artık yoktur, çünkü diyor. Katma değeri yüksek olan üretken bir sektörden alıyorsunuz, bir hizmet sektörüne veriyorsunuz". Ama bu ülkede de "çöpçü" dediğimiz, küçümsediğimiz insanların, yerel hizmetleri yerine getiren insanların da bu hizmetleri yerine getirmemesinin toplumda önemli bir karşılığının olduğunu bilmek de önemli. Ama dediğim gibi, hani bu ikili ayırmadan çok belki katma değeri, sınıf mücadelesinin çok önemli eksenlerinden biri, müdahale alanlarından biri olarak değerlendirmek daha anlamlı olur gibi geliyor bana.

Yavuz Üçkuyu: Bu bakış şöyle bir düşünceden hareket ediyordu sanırım: Sonuçta kapitalizmin varlığı artı-değer üretimine dayanıyor, bu da esas olarak "fabrikalarda" gerçekleşiyor. Ama fabrikada ürün ortaya çıktığı anda artı-değer üretimi tamamlanmış olmuyor. Artı-değerin gerçekleşmesi için, yeniden üretim süreçleri, hizmet süreçleri, dağıtım süreçleri ile sonunda ürün satın alındığında gerçekleşiyor. Yani artı-değer bu süreçleri izlemediğinde gerçekleşmediğine göre, demek ki gerçekleşme koşullarındaki sürecin bütünü, onun içindeki emek unsurlarını sınıftan ve artı-değer üretiminden soyutlayamayız diye düşünüyorum.

Yüksel Akkaya: Yani bunlar birbirini tamamlayan şeyler, yapılar sevgili Yavuz. Mesela Pandemi Dönemi bize şunu gösterdi: Lojistik yoksa, üretilen malların hiçbir karşılığı yok. Domatesi üretebilirsin, ama Antalya'dan İstanbul'a, Ankara'ya getiremiyorsan, hiçbir karşılığı yok. Ya da işte Eskişehir'de bisiklet üretebilirsin, çamaşır makinası üretebilirsin. Bursa'da Sakarya'da otomobil üretebilirsin, ama bunu dağıtamıyorsan hiçbir karşılığı yok. Üretilen malın dağıtılması içinde çalışanlar. Al sana üretken olmayan emek mi? Neresi üretken olmayan emek? Onun için ayırım orada çok sağlıklı değil.

Yavuz Üçkuyu: Sağlıklı değilse de, bu sağlıksızlık, sadece üzerinden "sağlıksız" diyerek geçebileceğimiz bir şey de olmuyor çoğu zaman. Çünkü sınıf mücadelesini doğrudan etkileyen, belirleyen ideoloji ve kültüre dönüşüyor tartışmanın kendisi. Onun için bu tartışmaları derinlemesine yapmak da kaçınılmaz bir yerde. Tartıştıklarımızı, sağlık alanına, kamusal sağlık hizmetleri alanına, kamu hastane hizmetlerine iletmediğimizde, orada sağlık emek gücünü işçi sınıfı bileşeni olarak saksak da, bu kez; sınıfın katman ve kompartmanlarından hareketle meslek, "statü" çözümlenmeleri harekete geçiriliyor. Kolektif üretim, kolektif işçi yeniden ayrışıyor.

Yüksel Akkaya: Evet, şimdi son dönemlerde, hekimler, avukatlar, mühendisler üzerine yapılan çalışmalar, bize daha da açıkça teorik altyapısını da oluşturarak söylüyor. Yani sonuçta her mesleğin, her

zanaatın, her sanatın bir sıfatlandırması var. Ama dönüp baktığımızda sonuçta birine bağımlı olarak bir ücret karşılığında çalışıyorsun. Onun da genel olarak, soyutlanmış olarak, siyaset bilimi açısından, sosyoloji açısından adı işçilik. Başka bir şey değil. Tabii yine Poulantzas'ta da vardı, işçi sınıfını daraltan bir yaklaşım. Bir ölçüde Stalinist yaklaşım da bunu içeriyor, İşçi dediğin diyor işte, mavi yakalı olandır diyerek beyaz yakalıları işçi olarak görmüyordu. Oysa bir sınıf mücadelesinde cepheyi daraltmak, böyle bir kısmını sınıfın dışına düşürmek çok da doğru bir yaklaşım değil bence. Troçkistler, bu açıdan çok daha sağlıklı bakıyor. Birine bağımlı olarak bir ücret karşılığında çalışıyorsan işçisin, bunun başka izahı, zorlanacak bir yanı yok. Yani oranın içinde Weberist anlamda Olin Wright'ın söylediği gibi bir mesleki sıfatın vardır. Yani işçi hekimisindir, işçi mühendis, işçi öğretmensindir, işçi akademisyensindir. Ama onun dışında sınıfsal konumun belli. Orada çok net olmak lazım. Yani sınıfı parçalayıp, hem niceliksel hem niteliksel olarak zayıflatmak çok doğru bir strateji olmaz.

O açıdan, sağlık dünyasına da baktığımızda bir sürü meslek var orada. Buna şöyle yukarıdan hekimden başlayıp en aşağıdaki temizlikçi, ya da işte orta katmandaki hemşireye kadar sayamayacağımız meslekler var. Bunlardan birisi olmadan diğeri de olmaz. Neredeyse Fordist bir üretim gibi, zincir üretim, birbirine bağımlı, birbirini besleyen, birinin diğerine muhtaç olduğu bir yapı. Bu durum giderek daha belirgin hale de geldi değil mi? Hem zihinsel, düşünsel olarak hem de mesleki beceriler olarak. Sizin sanırım 1968'li yıllarınızda, sanırım önemli tartışma konularınızdan birisi sağlık çalışanlarından kimler işçi, kimler memur diye bir ayırım vardı. Hekimler, asistanlar, şunlar bunlar memur, hemşireler, teknikerler, sağlık çalışanları bunlar işçi gibi. Yanlış hatırlamıyorsam böyle bir ayırma dayanan tartışmalar vardı. Sonra bu düzeltildi galiba. Yani memur olsak ne olacak, işçi olsak ne olacak? 1980'li yıllardan önce ciddi tartışmalardan birisiydi. Ama sonuçta memur da bir yere bağımlı çalışan, bir ücret karşılığında çalışan kişi. İşverenin kim olduğu çok önemli mi, belki, ama sonuçta belirleyici olan yaptığı iş. Yani bu tartışmalarla da sınıfı daraltmamak lazım.

Özellikle sağlık alanı işgücü açısından çok karmaşık alanlardan birisi. Kafaların karıştığı alanlardan biri. O nedenle oraya biraz daha sınıf bilinci perspektifiyle bakmak daha önemli. Sıfatın bir meslek olarak konulmuşsa bunu da yok saymanın bir karşılığı yok. Ne bileyim bir akademisyenle çaycıyı aynı tutmanın, bir hekimle temizlikçiyi aynı tutmanın bir doğru yanı da yok yani. Bu ayırmada harcanmış emekler var. Bunların karşılığının da verilmesi gerekir. Onun için çok da

soyutlayarak düzleştirmek de doğru değil. Nüansları iyi görmek lazım. İşte bunu örgütlenme sürecinde de görüyoruz değil mi? Uzun süre eğitim almış, emek harcamış sağlık emekçileriyle, düz liseden gelmiş, ya da bir meslek yüksek okulundan gelmiş olanların arasındaki ayırım belirgin olarak ortaya çıkıyor.

Yavuz Üçkuyu: Buradaki farklılık, mesela hekimleri, mühendisleri düşündüğümüzde ya da benzer meslekleri ayıran, ayrıcalıklı kılan özellik, tırnak içinde "bilgi"ye dayanan bir "yetki" söz konusu sanırım. Bu durumun yüksek ücretlere dönüşmesi temel belirleyen özellik. Bu tartışmalar, belli bir noktadan sonra, söz konusu "bilgi" tekelinin ve "yetki"nin yarattığı ayrıcalığın korunması mücadelesine dönüşüyor. Bu mücadele de sınıf mücadelesinin özel bir görünümü. Mücadelenin kendisini reddetmek anlamlı değil.

Bu mücadelenin birisi sınıfsal, diğeri sınıftan kaçış dinamikleri üretebiliyor. Birincisi, bilgi ve yetkinin sağladığı mücadele olanakları, sınıfın bütününe aktararak, sınıf mücadelesi yönünde doğru kullanılabilir. İkincisi, tam tersi yönde sadece ayrıcalıkların sürdürülmesine dayanarak sınıf mücadelesinin bütününden ayrışılabilir. Hatta ikinci tutumun, kapitalizmin kendi rasyoneli açısından çok da sonuç alıcı ve kalıcı kazanımları olamayacağını bilme pahasına.

Yüksel Akkaya: Şöyle bir benzetme ne kadar doğru olur bilmiyorum ama, diyelim ki bir cerrah, üretken emeğe sahip bir işçi, bir hemşire ya da oda temizliğini yapan, bakım yapan, ya da yastık yorgan temizleyen kişi de üretken olmayan emek. Şimdi bu cerrah diyelim ki kalp ameliyatı yaptı, hastanın geçici durumunu iyileştirdi. Bu bir üretken faaliyet. Peki ondan sonra diğer hizmetler yapılmazsa, bu hastanın yaşamını sürdürmesi mümkün mü?

Yavuz Üçkuyu: Emek gücünün yeniden üretimini sağlıyor. Sağlık hizmeti olarak emek gücünün yeniden üretiminde yer alıyor.

Yüksel Akkaya: Orada bir bütünlük hizmet var. Birbirini tamamlayan bir emek var değil mi? Sadece kalp ameliyatıyla hasta iyileşip kalkıp gitmiyor. Ondan sonra işte onun bir odaya alınması, yoğun bakıma alınıp bakılması, hasta yatağına alınması, temizliği bilmem nesi falan yapılmak durumunda. Bütün bunlar işte bizim meşhur o üretken olmayan emeğe giren şeyler. Ama onların yokluğunda, hastanın yaşamını sürdürmesi çok da kolay değil. Birbirini tamamlayan alanlar bunlar. Birbirini tamamlayan alanları ayırıştırmak doğru değil. Onun için birbirini tamamlayan alanlarda yapılan işler de birbirini tamamlayan iş. O nedenle sağlık çalışanları arasında o ayrımı statüler üzerinden değil de sonuç üzerinden değerlendirirsek daha doğru olur.

İktisatta söylenen bir nihai mal vardır. Yani buğdayı alırsınız, öğütürsünüz, ekme yaparsınız. Ekmeği yediyseniz nihai maldır. Burada da bütün bu süreçler, hasta iyileşinceye kadar nihai bir hizmettir, nihai bir katkıdır. Öyle bakmak lazım. O zaman işte, sağlık çalışanlarının arasındaki bu örgütlenme sorunundaki ayırım bir parça ortadan kalkabilir, bu biraz yerleştirilebilirse. Yani hekimlerle hemşireler niye aynı örgütte olsun, hekimlerle bilmem sağlık çalışanlarının temizlikçisi, çaycısı niye aynı örgütte olsun sorusu, burada birbirini tamamlayan bir üretim süreci olarak, bir sağlık hizmeti olarak değerlendirilirse anlamsız kalır. Yoksa o statü üzerinden ayırım devam eder.

Tabii bir özelliği de göz ardı etmemek lazım. Yıllarca hekim olmak, mühendis olmak, avukat olmak, toplumda çok önemli bir statüydü. Dolayısıyla değerli, kıymetli bir meslekti. Kendisine özellik katan bir çalışma durumuydu. Ama şimdi bunların böyle düzleştirilmesi diğer alanlarda olduğu gibi sorunlu bir şeye dönüşüyor. Bu da hani çok kolaylıkla üstesinden gelinecek, kabul edilecek bir şey değil. Onun için hekimlerin, ya da uzun eğitim almış nitelikli bir personele dönüşmüş sağlık emekçilerinin bu statülerini gözetmesi, korumaya çalışmaları da anlaşılır bir durum olmalı.

Yavuz Üçkuyu: Zorlukları da olan bir durum değil mi aynı zamanda? Şöyle ki sağlık alanında giderek daha fazla eğitime ihtiyaç duyuluyor dediğin gibi, hekimler için aşırı uzmanlaşma görülüyor. Yani bir "yetki"yi korumak için daha uzun süreli eğitimler almak zorunlu hale geliyor. Yeni uzun eğitim sürecine dahil olmayanların "yetkileri" de giderek tırpanlanıyor.

Senin cerrah örneğinden hareket edersek, ameliyat ettiği hastanın hastaneden sağlıklı halde ayrılmasının başka emekçiler ile birlikte tedavi, bakım süreçlerini gerektirmesi, hizmetin kolektif niteliğinin ortaya konulması açısından önemli. Ama aynı durum hekim açısından, hastası ile ilişkileri açısından giderek bir kontrol kaybının da önünü açıyor. Özellikle teknoloji kullanımının yaygınlaşması, hastanın başka uzmanlarla birlikte ortak değerlendirilmesi zorunluluğu, olumluluğun yanında hekimin hastasına yabancılaşma dinamiklerini de içeriyor. Çünkü kendi emeği üzerindeki denetimini kontrolünü yitirmeye başlıyor.

Yüksel Akkaya: Senin benimle önceden paylaştığın soruların içinde vardı; 25 yıl öncesinin bir uzman hekimi ile bugünün uzman hekimi arasında geleceğe bakış açısından ciddi bir farklılaşma, sorun var. Yani 25-30 yıl önceki bir hekim, uzman olduğunda hani, bir gelecek ufku vardı. Geleceğe yönelik bir kaygısı yoktu en azından. Ne zaman, ne kadar

bir gelirle belli bir yaştan sonra nerede nasıl yaşayabileceğini planlayabiliyordu. Yani hekim emekli olduktan sonra bir ev, bir araba sahibi, bir yazlık sahibi olabileceğini düşünüp, çoluğuna çocuğuna da bir miras bırakabileceğini düşünüyordu. Ama şimdi bir uzman hekim için bunu söylemek zor değil mi?

Yavuz Üçkuyu: Zor, hatta geçmişte ulaşılabilen bazı hedefler açısından imkansız da denilebilir.

Yüksel Akkaya: Kısalan bir gelecek ufku var. Bu bireysel arayış, negatif anlamda gelirin tersine dönmesi, geleceğe yönelik beklentilerin, böyle belirsizlik, kaygı veren bir ortam yaratması ister istemez onu başka arayışlara da itiyor. Daha bireysel arayışlara itiyor. Yapılan bazı araştırmalara baktım ben, alan araştırmalarına, pratisyen hekimler örgütlülüğe daha yatkın görünüyorlar. Sendikal örgütlenmeye, TTB'ye üyeliğe daha sıcak bakıyorlar. Ama uzman hekimler buraya daha mesafeliler. Çünkü pratisyen hekimler başta olmak üzere benzer koşullara sahip hekimler bir geleceği gelecek ufkunu birlikte hareket ederek olumlu bir yönde etkileyebileceklerini düşünüyorlar. Uzman hekim belki kendisini bir alanda avantajlı görüp, kişisel yetenekleriyle, ya da piyasadaki konumuyla daha iyi bir gelecek sağlayabileceğini mi düşünüyor, o nedenle örgütlü olmaktan çok bireysel takılmayı, geleceğe yönelik bireysel planlar yapmayı daha önemsiyor olabilir. Yani sözünü ettiğim eğilim yalnızca birkaç araştırma sonucuyla sınırlı değil. Araştırmaların genelinde ortaya çıkan bir tutum olarak karşımıza çıkıyor.

Yavuz Üçkuyu: Öyle bir eğilim var gerçekten. Pratisyen hekimler meslek örgütlerine daha fazla sahip çıkıyorlar. Sendikalara ilgi de orada daha belirgin. Uzmanlar daha çok, kamu hastanelerinde çalışan uzmanlar, burada ağırlıklı olarak uzmanlık derneklerine yöneliyorlar. Senin o işaret ettiğin kendilerini koruma, uzmanlıklarından gelen ayrıcalıklarının koruma refleksi ile hareket ediyorlar.

Bu eğilimin birisi diğerine göre daha sağlıklıdır demek de mümkün değil, çünkü Türkiye örneğinde öyle uzmanlık dernekleri de var ki kendi kazanımlarını koruma çabalarını çok daha toplumcu reaksiyonlarla birleştirebiliyor, sınıfsal davranabiliyor, buralarda bilimsel bilgi üretebiliyorlar. Ne bileyim işte enfeksiyon hastalıkları uzmanlarının derneği KLİMİK, göğüs hastalıkları uzmanlarının Toraks Derneği, Halk sağlığı uzmanlarının derneği HASUDER, psikiyatri uzmanlarının dernekleri gibi. Bu tür çok olumlu örnekler de var örgütlenme alanında.

Aslında örgütlenme seçenekleri ve kişilerin hangi örgütte yoğun emek verdikleri açılarından, neden böyle davrandıklarını anlamaya çalışmak evet doğ-

ru ama, bunu yaparken buralarda ortaya çıkan dinamiklerin önünü kesmeyecek bir yaklaşım da gerekiyor.

Yüksel Akkaya: Evet. Şimdi aslında örgütlenme açısından işçi sınıfı tarihine baktığımızda ilk örgütlenenler nitelikli zanaatkarlar, terziler, ayakkabıcılar falan. Ve bunların temel kaygısı, daha yüksek ücret elde etmek de değil; sahip oldukları statülerini kaybetmemek, mevcut gelirlerinin kaybolmasını önlemek. Yani şimdi bizim sendikalar, daha sonra kitleselleşen, meslek örgütlerinden çıkıp ışkolu sendikalarına dönüşen sendikalar mevcut durumu iyileştirmeye, gelirlerini artırmaya çaba sarf ediyor. Ama dediğim gibi ilk sendikaların temel özelliği tam tersi; mevcut statülerini korumak ve gelir kayıplarını önlemeye yönelik. Mesela sağlık alanındaki, sağlığı çok geniş anlamda ele alırsak, tarihsel olarak Osmanlı İmparatorluğu'na erken dönem Türkiye'ye baktığımızda, ilk örgütlenen kesimlerin bizim eskiden baytar dediğimiz meslek içinden çıktığını görüyoruz, veterinerler olduğunu görüyoruz. Yani alanında daha az statü sahibi sayılan bir gruptan çıkıyor ilk örgütlenme ya da yine sendikal örgütlenme açısından baktığımızda benzeri bir eğilimin olduğunu görüyoruz. Ama izleyen yıllarda bu değişiyor, dünyadakilere paralel olarak bizde de örgütlenme eğilimi daha yüksek statülü mesleklerden başlıyor.

Mesela Fransa'da cerrahların sendikası var. Ama cerrahinin her uzmanlık alanının da ayrı sendikası var, uzmanlaşmayla paralel devam ediyor yani. Buna hani meslekler açısından baktığımızda bir ihtiyaca karşılık da geliyor, hani Engels'in dediği gibi eğer ihtiyaç keşfin anasıysa ister istemez, yoklaya yoklaya, Hasan Hüseyin'in şiirindeki gibi nehirler aka aka yolunu bulur diye. Onun için suyun akışına çok müdahale etmemek lazım sonuçta.

Yavuz Üçkuyu: Haklısın. Sermaye birikiminin günümüzde en önemli mottosu değil mi? Toplumunu örgütsüz hale getirmek.

Yüksel Akkaya: Tabii, çok haklısın.

Yavuz Üçkuyu: O nedenle örgütlenmelere bakarken, doğrudan ve açık şekilde iktidar yanlısı olmayan yapılanmalara kapıyı açık tutmak gerekir. Oralardaki birikime özen gösterip, destek olmak, süreci yönlendirmeye çalışmak en doğru tutum gibi görünüyor.

Yüksel Akkaya: Geçen gün, bir hakemlik için makale gelmişti bana. Bizde çok yaygın değil "non-non trade union," "olmayan sendikacılık" diye çevrilebilir. Ama makalenin yazarı "hayalet sendikacılık" diye çevirmiş onu. Hani biz bir sarı sendikacılıktan söz ediyoruz ya, 1940'lı, ellili, altmışlı yıllarda benim de doktora tez

konum olan korporatist sendikacılıktan söz ediyoruk. Ama bu "hayalet sendikacılık" şöyle bir şey. Bizim belki bazı hekim sendikalarına da benzetilebilir, sendikanın adı var ve birkaç tane de üyesi var. Hiç genel kurul vesaire yapmıyorlar, bir tane de başkanı var, hiç seçim de yapmıyor. Ama işverenler tarafından gözetilen, değer verilen ve dikkate alın bir yapı örgüt olarak oturup pazarlık yapıyor onlarla.

Onun için bu örneğe bakarsak sendikal örgütlenmede kapitalist sistem bir adım daha öteye geçmiş durumda. Sarı sendikaların ötesinde hayalet sendikalar oluşturmuş durumda. Buna da açık pek çok şey var, işte çalışan var. Belki bizim hekim sendikalarının ya da sağıltaki hemşireler benzeri mesleklerin kurdukları sendikaların bir kısmına "hayalet sendikacılık" kuramı üzerinden bakılabilir. Ama sonuçta böyle bir ihtiyaç demek ki sağılık sektörünün yöneticilerinden de bekleniyor ki diğer alanlarda mesela bu kadar yoğun değil. Eğitim sektöründe örneğin çok yok, ama sağılıkta bu çok yaygın.

Yavuz Üçkuyu: Sağılık alanında Sağılık-Sen örneğine baktığımızda orada hem yönetici kadrosu hem faaliyetleri itibariyle bir tür zamanımızın korporatif ilişkilerini üretmiyorlar mı?

Yüksel Akkaya: Onlar, zaten öyleler. Ben bunları, bağlı oldukları bakanlığın bir dairesi olarak görüyorum. Devletle ya da iktidarın belli kurumlarıyla işbirliği yapmak başka bir şey. Bu işbirliğinde karşılıklı ödünler, ödüller de olabilir. Hani siz dersiniz, "sizinde sorunsuz çalışıyoruz, ama siz de bizi biraz gözetin" Nasıl gözetin? İşte üye sayımızın artmasına katkıda bulunun, merkezleşmemize katkıda bulunun, üyelik aidatlarının merkezden maaştan kesilmesine katkıda bulunun. Ara sıra da bizi ciddiye alın, değerli kılın. Yani sen o işbirliği karşısında bazı şeyler de alıyorsun. Benim bu "hayalet sendika" dediğimde ya da yazarın makalesinde aktardığında bunların hiçbiri yok. Üye yok, sadece kağıt üzerinde kurulmuş, hakikaten olmayan bir sendika var filan diyorlar.

Yavuz Üçkuyu: Anlamaya çalışıyorum. Yani ne yapmaya çalışıyorlar. Kapitalizm için ideoloji, kültür mü üretmeye çalışıyorlar?

Yüksel Akkaya: İşçisiz işçi sendikası yapmaya çalışıyorlar. Yumurtasız omler gibi bir şey. Burada işçi yok, işçi adına hareket eden birkaç kişi var.

Yavuz Üçkuyu: Sonuçları ne oluyor. Hiç kimseyi etkilemiyorsa, önemli olmayabilir. Ama, "aman sanki ne olacak?" denilebilecek bir durum da değil galiba.

Yüksel Akkaya: Bunlar işverenlerin dikkate aldığı örgütlere dönüşüyor. Mesela diyelim ki bizde bir

tane sendika var olsun. İşçiler başka bir seçenek olmadığı için orayla hareket edip etmemeye karar verebiliyorlar. Fakat burada bu tür seçenekler çıkarıldığında, çalışanların kafası karışmaya başlıyor. Dolayısıyla orada bir zihinsel bulanıklığa, bir davranış bozukluğuna vesaire yol açıyorsun. Yani dejenere ediyorsun o ortamları. Sonra öyle bir sendikanın varlığı çalışanlar üzerinde, sendika kavramı üzerinde olumsuz bir algı yaratıyor. Asıl bozucu yanı bu. Yani var olup olmaması değil. Sendika kavramının içeriğini boşaltıyorsun. Bu da sendika ise deyip sendikadan uzak duruyorsun. Asıl bozma buradan başlıyor.

Yavuz Üçkuyu: Sermayenin yeni birikim rejimi sonrası kamu hastaneleri de içinde olmak üzere sağılık alanında, her türlü karşıt örgütlerin önünü kesen, yerine kendi örgütlerini koyan bir süreç izledik. Bu kapsamda 1990'lı yılların sonrasında kamuda örgütlü olan Kamu Emekçileri Sendikaları Konfederasyonu (KESK) ve onun sağılık alanındaki sendikal örgütü Sağılık Emekçileri Sendikası'nın (SES) önüne ciddi bariyerler örüldü. Sonra bu örgütlerin yerine yeni kapitalist siyasal rejimin siyasal hegemonyasına katkı sağlayacak, ideolojik, kültürel girdiler üretecek ve üretilenleri buralarda etkinleştirecek biçimde Memur-Sen ve sağılık alanındaki sendikal örgütü Sağılık-Sen konuldu ve hızla önleri açıldı.

Sağılık-Sen'e üye olmak neredeyse kamuda, kamu hastanelerinde "rahat" çalışmanın ön koşulu sayıldı. İllerin sağılık yöneticileri, sendikanın başkanı, yöneticisi oldular. Örnekleri çoktur, pek çok personelden sorumlu yönetici, aynı zamanda sendika yöneticisi; sağılık müdür yardımcıları, sağılık sendikası yöneticileri oldular. Bir süre sonra geçişler öyle doğallaştırıldı ki, sendika başkanı ya da yöneticisinin bir süre sonra sağılık yöneticisi olduğuna, sonra tekrar sendika yöneticiliğine geçtiğine tanıklık ettik. İl içi tayinlerin, hastane içindeki mesleki görevlerin, kullanılacak odaların bile oluşturulan bu yönetici-sendikacı sürecinin gözetim ve denetiminden geçmesi olağanlaştırıldı.

KESK, SES başka türlü direnebilirdi, süreç daha iyi yönetilebilirdi gibi haklı eleştirilerimiz olmakla birlikte, hani bir zamanın ruhu denilebilecek genel ortam, gelişmelere temel rengini verdi sanıyorum. Neden bu noktaya geldiğini, süreci açıklayabiliyoruz. Yani sürece direnildi, belli ölçülerde yavaşlatıldı, ama belli evreleri kaybedildi. Belli evreleri diyoruz, çünkü tümünden kaybedildi demek, umudu da kaybetmek anlamını taşıyabilir.

Yüksel Akkaya: Ben 1999-2000 döneminde geç bir askerlik yaparken yüzbaşıya, "ordunun durumu nedir" diye sormuştum. Çünkü orduyu daha özel bir

verde duran, görece etkilerden muaf bir yapı olarak düşünmüştüm. Bana, "Türkiye'nin durumu ne ise ordunun da durumu odur" demişti. Yani sizin sağlık alanı meselelerine baktığımızda da Türkiye'nin durumu ne ise sağlıkta bundan ayrılan bir yapı değil. Bir sistem olarak baktığımızda, bir sosyal sistem, bir siyasal sistem, bir iktisadi sistem o yapının bir parçası olarak, onun da değişip dönüşmesi ve ona uyum sağlaması doğal. Bir başka doğallık da buna yönelik itirazların olup olmaması. Buna yönelik karşı çabaların varlığı ya da yokluğu. Yani dünyada 1980'li yıllardan sonra istisnasız birkaç ülke hariç, sendikal örgütlenmeyi oldukça zayıflatılar. Üyelik açısından, sendikal politikalar, sendikal faaliyetler açısından.

Mesela artık Türkiye'de şimdi 25 yaşında olan bir genç işçiye sorsanız "grev nedir" diye? "Ağabey o nedir?" diyebilir yani. Çünkü bulunduğu işyerinde hiç grev olmamış. Grev diye bir şey duymamış zaten. Bir sendika dediğimizde sadece bir örgütten ibaret değil, bir toplu pazarlık yapma yetkisi, temsil yetkisi olmasından söz ediyoruz. Bir de bunu grev denilen barışçıl olmayan bir çözüm yoluyla besleyebilmeli. Baktığımızda şimdi sendika dediğimiz birçok yapı hani Marks'ın deyimiyle işçiyi koruyan bir kale mi? O da değil. Dolayısıyla bu örgütlenmeye sağlık sektörü açısından baktığımızda, diğer yerlerde olduğu gibi sağlık alanı da ciddi ölçüde olumsuz etkilenmiş durumda.

Tesadüfen gördüm, sonra daha detaylı bakacağım, şimdi bu 1960'lı yıllarda memur sendikaları açısından baktığımızda, 1971'e kadar, sendikalar kapatılincaya kadar, sendikal örgütlenme yasası ortadan kaldırılincaya kadar, sağlık alanında çok sayıda örgüt var. Sendikal örgütler hemen her yerde pıtrak gibi bitmişler. Fakat o dönem TTB, kendi öncülüğünde "Türk sağlık hizmetleri güç birliği" diye bu sendikaları bir araya getirmiş, bir arada tutmak istemiş. Sonra bunlar konfederasyonlaşmaya da gitmişler. 1971 yılı ocak ayında özellikle Ankara ve İstanbul'da ihtar eylemlerinde bulunmuşlar. Bugün mesela TTB'nin yaptığı pek çok eylemin aslında o zaman başladığını görüyoruz. Bunu ihtar direnişlerinde görüyoruz. Çok sayıda hastaya bakmama, hastaya yeterli zaman ayırma vesairenden tut, sağlık çalışanlarının mesleki hastalıklarına kadar, bugünkü pek çok sorunu 1971 yılında bu güç birliği kendisine dert edinmiş. Ankara ve İstanbul gibi zaten o dönemde baktığımızda sağlık çalışanlarının büyük bölümü buradalar; İstanbul, Ankara, İzmir, Adana gibi illerde bir konfederasyonlaşmaya da gitmiş ama ondan sonra 12 Mart geliyor biliyorsun. Hemen her şey gibi o önemli örgütsel yapıyı da kapatıyorlar.

Yani işçi hareketinde olduğu gibi, işçi sınıfında olduğu gibi sağlık çalışanlarının hareketinde de sağlık emekçilerinin eylemlerinde de bir böyle yeni bir aşamaya geçiş süreci gelse ciddi bir müdahaleyle karşı karşıya geliyor. İşte bir tanesi bu 12 Mart, bir diğeri 12 Eylül. TTB'nin tam böyle bir aks değiştirdiği şey olduğu bir dönem. Ondan sonra daha ince iş yapıyor kapitalist sistem. Bu sefer kaba bir şekilde değil de işte bu yasal düzenlemeler mevzuatta böyle böl parçala yönet türü yeniden yapılanmalarla vesaire etkisizleştirmeye çalışıyor.

Dediğim gibi hani bu sınıf meselesi bir güç ilişkileri meselesidir. Güç ilişkileri meselesi dediğimiz örgütlülükten geçer. Örgüt dediğin de, güçlü örgüt dediğin hem üyelik açısından niceliksel olarak güçlü olan bir örgüttür, hem bağımsız mali yapısıyla güçlü olan bir örgüttür, hem de izlediği politika, felsefeyle güçlü olan örgüttür. Bizde bu üç ayaktan bazen biri oluyor, bazen hiçbiri olmuyor. Dönüp baktığımızda işte mesela TTB'nin dünden bugüne gelen tarihine baktığımızda özellikle üyeliği zayıflatmak yönündeki çabaları biliyoruz değil mi? Yanılmıyorsam özel sektörde çalışanlar zorunlu üye.

Yavuz Üçkuyu: Evet, kamuda çalışanlar için üyelik zorunlu değil, isteğe bağlı olarak üye olabiliyorlar.

Yüksel Akkaya: İsteğe bağlı. Evet. Yani çünkü burada sağlık alanı daha çok kamu sektörü ağırlıklı olduğu için orayı dışarıda tutuyor. Gücsüz kılarak, etkisiz kılarak TTB'nin gücünü kırıyor. Onun için hani kapitalist sistem zalim ve çok incelikli çalışan bir sistem. İstedikini bir şekilde ya zor yoluyla ya da etkisiz kılacak bir şekilde yoluna koyuyor ve ufak tefek düzenlemelerle ya da muhtaç bırakarak egemenliğini sürdürüyor.

Şimdi, belki bu süreç de tartışılabilir. Biz orayı çok dikkate almıyoruz. Çok sayıda tıp fakültesinin açılması meselesi. Sonuçta tıp fakülteleri sağlık emekçisi yetiştiren bir tür fabrikalar değil mi, bir benzetme yapmak gerekirse. Ama bu tıp fakültelerine baktığımızda pek çoğunda nitelikli öğretim üyesi yok. Nitelikli bir eğitim yok. Ama iyi kötü oradan maliyetli bir öğrencilik yapıp mezun olan hekimler var.

Yavuz Üçkuyu: Bunlar sonra "bilgi" ve "yetki" konusunda daha geriden başlıyorlar, eski güçleri bulamıyorlar. Hem niteliğin zayıflaması hem sayının artması, hem de istihdam politikaları nedeniyle.

Yüksel Akkaya: Yani şimdi şöyle de bakabiliriz. Bir taraftan istatistiksel olarak baktığımızda işte diyoruz ki bir hekime 25 tane hasta vesaire düşüyor ama hangi hekim. Dolayısıyla hani nasıl bir hekim, hangi hekim olduğu da önemli. Ama bu öbür

taftan da bir mesleki aşınmaya da yol açıyor mu? Benim zaman zaman başka meslekler için de sordüğüm sorulardan bir tanesi. Diyelim ki bir mahallede 2 tane doktor var. Diğer mahallede 10 tane doktor var. Hangi mahalledeki doktor daha kıymetlidir?

Yavuz Üçkuyu: Yani özellikleri aynıysa daha az olan sanırım.

Yüksel Akkaya: Onun için bu niceliksel artış belki işte hekim başına, sağlık emekçisi başına düşen hastayı nüfusu azaltıyordur. Ama nitelik açısından baktığımızda ya da statü açısından baktığımızda, mesleğin saygınlığı açısından baktığımızda karşımıza başka bir tablo çıkıyor. Onlara da bakıp iyi değerlendirmek lazım. O nedenle, şimdi her şehirde bir tıp fakültesi değil birkaç tane tıp fakültesi var. Özellikle büyükşehirlerde kasabalarda artık pek çok büyük kasabada birer tane de fakültesi var, yani idari bilimler işletme fakülteleri gibi.

Yavuz Üçkuyu: Sağlık emek gücünü yetiştiren o kadar farklı eğitim kurumları var ki, hani lise düzeyinden başlayarak. Sağlık meslek liseleri, ondan sonra iki yıllık yüksekokullar, teknisyen, tekniker yetiştiren okullar, fakülteler gibi çok sayıda eğitim kurumu var sağlık emek gücü yetiştiren. Sadece tıp fakülteleri değil, tıp fakülteleri dışında da durum iç açıcı görünmüyor.

Yüksel Akkaya: Ben daha böyle göze çarpan, piramidin tepesine bir baktım, doğru dediğin tabii. Mesela senin dediğin yerden bakınca ben şeyi görmüştüm. Vakıf üniversitelerinin büyük çoğunluğu sağlık meslek yüksekokulu açtı. Hemen hemen hepsinde birer tane var. Çünkü iş olanağı, istihdam olanağının daha yüksek olduğu düşünülüyor. Ben bir ara Mersin'de Toros Üniversitesi'nde haftada bir gün derslere gidiyordum. Baktım bir tane sağlık meslek yüksek okulu filan açmışlar. Ama yeterli eleman bulamadıkları için felsefeci, filan koymuşlar oraya.

Yani sonuçta hani zincirin halkaları olarak ya da suya düşen bir taşın yarattığı dalgalar olarak her şey birbirini etkiliyor. Bir domino etkisi yaratıyor. Bozulma varsa bir yerdeki bozulma diğer taraflarda da bozulmaya çürümeye yol açıyor. Onun için belki halkalar arasında kopukluk yaratmak lazım.

Bu işte örgütlenme ile belki olabilir. Sonra üzerine konuşuruz ya da daha en başta sorunu çözecek bazı önlemler alarak. Ama o da dediğim gibi bir güç meselesi, bir iktidar meselesi. Aşağıdan böyle şey parça parça sorun çözmek zor gibi gözüküyor.

Yavuz Üçkuyu: Hani şöyle daha bütünsel bakarsak belki hastanelere, kamu hastanelerine de odakla-

narak bakarsak şimdi şöyle bir durum var: Çok sayıda bir arada hizmet üreten sağlık emek gücü var. Bunların niteliği, senin deyiminle "sıfatları" farklı. Uzman hekimler, pratisyen hekimler, diş hekimleri, eczacılar, uzman hemşireler, hemşireler, ebeler, teknikerler, teknisyenler, temizlik elemanları gibi. Ama buradaki emek gücü ile ilgili genel eğilimlerden söz edersek, ara sınıf kategorilerinde proleterleşme yönünde çözülme var. Hepsinde statü kaybı sorunu var, çok büyük bölümü gelir kaybı yaşıyor. Bu eğilimlerin buralarda daha da derinleşmesi gerçeğiyle karşı karşıyayız. Doğallıkla buralarda bir arayış söz konusu. Arayışa yönelik olarak, örgütlenme ya da sınıf mücadelesini sürdürebilmek açısından da bunun araçlarına ihtiyaç var.

Şimdi gözleyebildiğim kadarıyla burada tabip odaları gibi geleneksel örgütlere yönelme eğilimi çok sınırlı. Seçim dönemleri içerisinde belli hareketlilik sağlanabiliyor. İkincisi yeni örgütsel formlar, yeni kurulan sendikalar gibi hızla üye bulabiliyorlar. Sağlık alanında hastaneler başta olmak üzere son dönemde sendikalaşmaya yönelik hatta sendika kurucularının kendilerini de şaşırtan biçimde bir akış, üye olma isteği söz konusu olabiliyor. Hani buralarda ortaya çıkan sendikalar üyelerini kalcılaştırıp tutamıyor, yeterince siyasallaştıramıyor falan başka mesele ama, buralarda örgütlenme yönünde bir akış var. Akışın örgütlenme yönünde olmasını önemli görüyorum. Bir başka açıdan, demek ki örneğin kamu hastanelerindeki hekimlerin önemli bölümü arayışlarının örgütsel formu olarak tabip odalarını düşünmüyorlar. Bunun nedenlerine ilişkin ayrı araştırmalara, çalışmalara, tartışmalara gereksinim var gibi görünüyor.

Ama ortada görünen, derinde daha da patlayıcı olabileceği açık bir çelişki yumağı, gerilimler ortamı. Bunlar doğallıkla arayışlara dönüşüyor ve arayışların bir kısmı da ifade ettiğim gibi sendikalara yönelmede görülüyor. Burada tartışmalar ve eleştiriler de başlamış görünüyor. Mesela hekimlerin sendikalaşma yönelimi meslek sendikacılığı, işkolu sendikacılığı tartışmalarını ortaya çıkarıyor.

Bazıları çelişkilerini dikkate alarak, yönelimin örgütsel formlarını eleştirmektense, buralarda ortaya çıkan kendiliğinden hareketleri anlamaya çalışmak ve buraları daha politize etmeye yönelik bir yaklaşım öneriyorlar. Kişisel olarak ben bu görüşe daha yakınım. Yani, hani bir buralara bakarak iyimser olma şansımız var mı?

Meslek odaları seçim süreçlerinin gösterdiği bir eğilime de işaret etmek gerekir. Bu da hani buralardaki çoğunlukla genç hekimlerin asistan hekimlerin meslek odalarını ele geçirme yönünde

kışkırtılmaları. Buralardaki çelişkilerin derinleşmesinin sonuçları olarak niteleyebileceğimiz biçimde gele-neksel örgütlerin önünün kesilmesine yönelik bir siyasal operasyon seziliyor.

Yüksel Akkaya: Kapitalist sistemin doğuşundan söz ettik daha sohbetin başında özelliklerinden söz ettik. Sonra dedik ki kapitalizm kendi özüne dönüyor. O zaman şöyle de bakabilir miyiz acaba? Mesela Fransa, Almanya, İngiltere gibi daha ilk sanayileşen ülkeler üzerinden baktığımızda, buralarda bir örgütlenmeye dair bir mevzuat yok. Ama sermayenin ilk tepkisi liberal felsefe çerçevesinde özgürlükleri kısıtladığı için işçilerin bir araya gelmesinin bir arada örgütlenmesinin yasakları vardı. Bunlar 19. yüzyıl başında yavaş yavaş klasik yasaklardan daha fazla, sinsiyasal bir yasaklamaya dönüştü. Ben mesela bazen sendikal örgütlenmeler için ve benzeri örgütlenmeler için bir yasal düzenlemenin sorunlu olduğunu hatta zararlı olduğunu düşünüyorum. Çünkü bir mevzuat oluşturarak faaliyetleri sınırlıyorsunuz. Kırmızı çizgiler çekiyorsunuz. Örgütlenme özgürlüğünü kısıtlıyorsunuz. İşte ilk sendikalara baktığımızda ilk örgütlenenlere baktığımızda bu kısıtlamalardan azade bizim de mesela 90'lara doğru 80'lerin sonundaki kamu çalışanlarının örgütlenmesine baktığımızda ortada yasa yok, mevzuat yok ama çok dinamik bir örgütlenme var değil mi? Sen de hatırlıyorsun o dönemi.

İş yerlerinde çok sayıda sendika var, kent düzeyinde sendikalar var, bölge düzeyinde sendikalar var. İş koluna yönelen sendikalar vesaire var. Zaman içinde her şey kendi mecrasını örgütlenme düzeyleri açısından kuruyor. Bir sosyal politikacı olarak biraz çalışma ilişkileri, endüstri ilişkileri çalışmış bir insan olarak felsefi olarak da, ilkesel olarak da hep bir sendika özgürlüğünden yana oldum. Bizim solcuların biraz Marks'a atfen ve sendikal özgürlüğü kısıtlayan büyük sendika iyidir, iş kolu sendikası büyük sendikadır, güçlü sendikadır, iyidir yaklaşımı doğru değil. Dolayısıyla örgütleneceksek mutlaka iş kolu şeklinde örgütleneceğiz denmesi doğru değil.

Kapitalist sistemin başlangıcında bir ihtiyaç olarak örgütlenmelere baktığımızda işte başlangıçta meslek temelinde örgütlendiğini görüyoruz. Sonra işyeri temelinde örgütlendiğini görüyoruz. Sonra kent eksenli, bölgesel eksenli örgütlendiğini görüyoruz. Sonra ulusal düzeyde örgütlendiğini görüyoruz. Daha sonra birçok ülkede mesela iş kolu sendikacılığı zorunlu bir sendikacılığa dönüştürülmüştür. Almanya'da bizde vesaire filan. Onun için bunun sendikal özgürlükle bir ilişkisi yok. Bir kere bu açıdan da bakmak lazım. Biraz daha geniş bir kavramla

bakmak gerekirse sendika özgürlüğü kadar örgütlenme özgürlüğünü de savunmak lazım. Yani örgütlenme özgürlüğünü de kısıtlamamak lazım.

Sendika şeklinde örgütlenme, kooperatif şeklinde örgütlenme, dernek şeklinde örgütlenme, birlik şeklinde örgütlenme, yani çeşitli farklı biçimleriyle de o örgütlenmelere sıcak bakmak lazım. Ya bu sendika var başka örgüte ne gerek var? Değil. Bunlar birbirlerini besleyen çaylar, dereler gibidir. Yani bir çay, dere birleşerek çoğalırsa kocaman bir nehir oluşturur. O nehirler birleşerek bir deniz, göl, okyanus oluşturur. Dolayısıyla bu özgürlükleri kısıtlamamak lazım. Yani fetiş bir sol düşünce çerçevesinde işkolu sendikacılığı ısrarının çok sağlıklı olduğunu da düşünmüyorum. Bunu da son yıllarda özellikle hekimlerin örgütlenmesi açısından söyledim. Burada bir örgütlenme özgürlüğüne izin vermek lazım. Bir sendikal örgütlenmeye bizim yasalar mevzuat izin vermese de kitabına uydurulabiliyor. Yani sonuçta bir iş kolu sendikası gibi düzenliyorsunuz, ama meslek sendikası olarak örgütleniyorsunuz. Belli ki bu dönemde son 15-20 yılda özellikle bir ihtiyaç var. Örneğin doksanların ortasında bir meslek sendikası olarak kurulan Öğretim Elemanları Sendikası önemli bir deneyimdir. İşkolu sendikası içinde "eritilen" öğretim elemanları bugün bazı şubelerde temsil edilse de gerçek bir temsile sahip değiller. Bir büyük boşluk var.

Yani hem bir taraftan proleterleşiyorsun, dolayısıyla birbirine benzeşen şeye dönüşüyorsun. Benzer işi yapan insanlara, kişiliklere dönüşüyorsun. Ama öbür taraftan yaptığın iş, içinde bulunduğun iktisadi, sosyal, siyasal yaşantı da seni daha farklı bir şekilde örgütlenmeye, çıkarlarını savunmaya, temsil yeteneğine kavuşmana yol açacak bazı beklentileri getiriyor. Onun için burada, mesela demin şeyi söyledim ya TTB'nin öncülüğünde kurulmuş olan 1960'lı yıllardaki çok sayıda sendikayı farklı alanlardaki sendikayı veterinerleri, eczacıları, şunlar bunları içine alan "Türk Sağlık Hizmetleri Güç Birliği" oluşturması örneğini. Yani belli bir dönemden sonra örgütlü yapılar böyle bir forma dönüşebilir. Mesela TTB'yi kapsayan SES'i kapsayan, dernekleri, kooperatifleri kapsayan bir üst kuruluş, bir yapı olabilir. Bir birlik olabilir vesaire. Yani hani örgütlenme özgürlüğü derken bundan da söz ediyorum. Birbirinin çatısı altında değil. Birinin öncülüğünde değil, ama hepsini kucaklayan bir şey. Tepe örgütü bir çatı örgütü altında da bir örgütlenme daha belki 1971'de olduğu gibi mümkün olabilir.

Güçlü bir sağlık çalışanları, emekçileri, proleterlerinin örgütüne dönüşebilir. Hani böyle işte üretken emek, üretken olmayan emek gibi fetişleştirerek,

iş kolu sendikacılığı büyük bir sendikacılıktır deyip hantal bir sendikacılığı anında refleks göstermeyen bir sendikacılığı savunmak yerine çalışanların iş yerinde, mesleklerinde yani bunlar birbirinin karşısında da değil birbirini besleyen şeyler ve biçimler olarak örgütlenebilir. Yani bir meslek örgütüyle, bir meslek sendikasıyla bir iş yeri sendikası, bir iş yeri örgütü birbirini tamamlayan yapılardır. Birbirine muhalif birbirleriyle çıkarları çatışan değil temsil yeteneğini güçlendiren yapılardır. Buna yoğunlaşmak lazım. Ortak örgütlenme üzerinde, belki biraz bunun üzerinden daha ayrıntılı durulabilir. Yani biz hala bunu bir parça kıramadık. Ama hayata baktığında bu yönde çabalar olduğunu görüyoruz. Ben en son kaç tane sendika olduğuna bakmadım ama yani hem kamu çalışanlarında hem de işçilerde çok sayıda örgütlenme arayışı ve girişimi var değil mi? Yani çok sayıda böyle şey var. İşyeri temelli, meslek temelli şeyler var.

Mesela hemşireler sendikası. İş kolu sendikacılığı diyorsun ama demek ki hemşireler ayrı örgütlenmeyi düşünüyor. Yani bu bir ihtiyaç. Bu bir ihtiyaç, doğal bir ihtiyaç. Çünkü bir grubu diğerinin içinde erittiğin zaman orada bir temsil yeteneği ortadan kalkıyor. Mesela bizim öğretim elemanları sendikası vardı. Akademik açıdan hani bir meslek örgütüydü ve küçük de olsa oldukça etkiliydi. Sonra biz bir iş kolu sendikası olan Eğitim-Sen'in içine girdik ve şu anda Eğitim-Sen bizim meslek olarak hiçbir temsil yeteneğimize sahip değil. Bizi temsil etmiyor. Bizim sorunlarımızla ilgili özel, anında hızlı bir refleks göstermiyor. Çünkü ilgi alanına girmiyor.

İşte sağlık çalışanları diyorsun, bakıyorsun böyle işte 100.000 kişi örgütlenmişsin. Ha bunların 10.000'i hekim, bilmem 90.000'i alt birimlerde çalışanlar filan. O, dolayısıyla, o da hekimler açısından baktığında kendisinin bir temsil yeteneğini görmüyor. Temsil edildiğini görmüyor. Doğal olarak başka bir arayışa giriyor. Yani temsil edilemiyorsan, temsil edilemediğin için çıkarlarını savunamıyorsan, haklarını koruyamıyorsan o zaman bu örgütlenmenin bir anlamı yok. Yani hani kaba bir tanım, yasal tanım yapmak gerekirse sendika dediğin işte çalışanların önce ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel haklarını korumak, sonra da geliştirmek ister. Ama sen mesela bir hekim olarak, bir eczacı olarak ya da bir hemşire olarak ya da ne bileyim işte başka bir meslek üyesi olarak özgün, özel haklarının korunmadığını, çıkarlarının geri getirilmediğini görüyorsun ve orada temsil edilmediğini düşünüyorsun orada olmanın bir anlamı yok ki. Var mı sence? Yok.

Doğal olarak bir arayışa gireceksin. Nasıl bir arayışa gireceksin? Bu hakları koruyacak, geliştirecek ve

kendisini temsil edecek bir örgütlenme arayacaksın. Şimdi bir parça belki yani şeyde olan bu. Hekimler arasında, hemşireler arasında, diğer meslekler arasında. Herkesin kendine göre bir arayışı, sığınmak istediği temsil yeteneği yüksek bir örgütlenme isteği, formu, biçimi var.

Yavuz Üçkuyu: Ben hastane öncesi acil sağlık hizmetleri deneyiminden biliyorum. Örneğin orada acil sağlık hizmetleri teknikerleri, teknisyenleri kendi sorunlarından hareketle dernekleşiyorlardı. Bayağı politik, toplumcu tutumlar alabiliyorlardı. Sonradan onlar da önemli ölçüde siyasal iktidarla uzlaşmayı seçtilerse de böyle bir dönemi yaşayabilmiş olmaları önemlidir.

Yüksel Akkaya: Burada sorun şu. Bizim 1950'li, 60'lı, 70'li yıllardaki bu korporatif ilişkiler çerçevesinde oluşturulmuş örgütlenmeler var. TTB, Eczacılar Birliği, Veterinerler Birliği, TMMOB gibi örgütler de korporatist anlayışla 1950'li yıllarda kurulmuş örgütler. Bu bir ihtiyacı karşılamaktan uzaksa işte başka örgütlenmelere gidiliyor, veya bu korporatist ilişkiden uzaklaşıyor. Kuşkusuz bir meslek örgütüyle bir sendikanın birbirinden çok farklı amaçları var. Ama farklı amaçlar birlikte hareket etmenin önünde de engel değil.

Demin söylediğim gibi ortak hareket etmenin temsil gücünü yükseltecek önemli olanaklarına da sahipler ama dediğim gibi bir üst çatı kurumu altında toplanmak önemli. Bunu hatta böyle şey ne bileyim sağ sol sendikalar filan değil ama dernekler, örgütler değil ama hepsini kucaklayan asgari müşterekleri olan bir yapıya da dönüştürmek mümkün, iktidarlar karşısında ya da sermaye karşısında. Çünkü bu bir güç ilişkisi başından beri söylediğim gibi, güç ilişkisinde sen örgütsel olarak güçlü değilsen, temsil yeteneği açısından buna sahip değilsen atomize olursun, dağılırsın. Dolayısıyla sermaye karşısında savunmasız kalırsın. Onlar hem yasal düzenlemeleri hem çalışma yaşamının bilmem nesini istedikleri gibi düzenlerler.

Yavuz Üçkuyu: Tabii işçi sınıfı birbirinin kopyası tek bir bloktan oluşmuyor kendi içinde katmanları var, kompartmanları var. Kamu hastanelerinde çalışanlar içinde bilimsel-teknik işbölümüne dayanan katmanlar ve kompartmanlar zengin biçimde bulunuyorlar. Burada çalışanlar koruyucu sağlık hizmetlerine önem verilmemesi, yeterli kaynak ayrılmamasının sonucu olarak ciddi bir hasta yüküyle karşı karşıyalar. Bir de kısırtılmış sağlık hizmeti ve bu hizmetin karşılanması için de sağlık emek gücünün delice bir koşturması söz konusu. Sen de takip ediyorsundur bunu. Yani işte 5 dakikada bir hastaya baktığını

düşünen hatta onunla da yetinmeyip daha sık aralarla hasta bakan bu sadece hekimler için değil diğer sağlık emek gücü için de böyle. Onlar da örneğin daha çok laboratuvar tetkikleri, görüntüleme teknikleri yapmak durumunda kalıyorlar.

Kamu hastanelerinde çalışma temposu epeyce artmış bir görüntü veriyor. Hastaların biri çıkmadan diğeri giriyor. Hekim hastasıyla bilinen hekim-hasta ilişkisini kurmadan karar vermek durumunda kalıyor.

Geçenlerde bir kamu hastanesinde çalışan beyin cerrahı arkadaşım, misafirim, hastane yönetimine günde en fazla 30 hasta bakacağını ilan ettiğini ve gerçekten kendi oluşturduğu bu kurala uyduğunu, uyulduğunu ifade etti. Emekliliği de geldiği, bir tür "bu gibilerle uğraşılmaz" diyerek hastane yöneticilerinin kendisine çok da ilişmediğini düşünüyor. Bu tutumunun hastalar tarafından anlayışla karşılandığını, bölge ve uzmanlık alanı dışından bakım talepleriyle karşılaştığını söyledi. Gün sonunda diğer uzman arkadaşlarının yoğunluktan ve çok hasta bakmaktan yakındıklarında, onlara "evet gerçekten hastalara bakmıyorsunuz, bu kadar zamanda siz hastalara baktığınızı mı sanıyorsunuz" dediğini aktardı.

Arkadaşımın çalıştığı kamu hastanesi örneğinde, emek yoğunluğunun artması ile giderek hekimin kendi emeği üzerindeki kontrolü kaybetmesi, kendisine, hastasına, topluma yabancılaşması var. Eskiden kamu hastanelerinin çalışma temposu, hekimlere ve diğer sağlık çalışanlarına yaptıkları işi sorgulama, sonuçlarıyla yüzleşme, bunları bilinç alanına taşıma olanağı, zamanı veriyordu. Birbirleri ile deneyim paylaşımları yapabiliyor, ortak bir çay, kahvenin eşliğinde sosyalleşebiliyorlardı. Şimdi bunlar yok ya da çok sınırlanmış durumda. Hekim ve diğer çalışanlar hastanelerden yorgun ve bitkin hastane dışına koşturuyorlar. Yorgun argın koşturulan hastane dışı alanlar sağlık çalışanlarının ertesi güne başlayabilmelerini sağlamak üzere kendilerinin yeniden üretim alanı. Bu alanın temposu görece daha az, zihinsel olarak düşünmeye daha açık, sosyalleşmenin gerçekleşebileceği alanlar. Kendi için bilinç kazanma ve örgütlenme arayışları üretim mekanının giderek daha dışına mı taşıyor acaba?

Yüksel Akkaya: Şimdi tabii, biz eskiden hastane dediğimizde ölçek olarak en büyüğü bile orta büyüklükte bir hastaneydi, değil mi? Bu şehir hastanelerinden önce Türkiye'nin en büyük hastanesi bu Cerrahpaşa, Çapa, Ankara Numune Hastanesi gibi hastanelerimiz miydi Yavuz? Büyüklük açısından.

Yavuz Üçkuyu: Evet gözlemin doğru.

Yüksel Akkaya: Çalışan, çalışanların kapsamı açısından. Ama şimdi şeye döndü. Yani bu sanayileşme sürecine bakarsak eski hastaneler birer atölye, imalathane gibi şeylerdi. Belli bir ölçekte büyüklüğe sahip ve doğal olarak da bu büyüklüğün içindeki çalışma ilişkilerine sahip yerlerdi, konumlardı. Şimdi bu şehir hastaneleri ben de bir ziyaret etmek durumunda ve görmek durumunda kaldığım için baktım ve büyük fabrikalar ve bir Fordist üretim biçimi gibi şey olarak çalışıyorlar. Hani Charlie Chaplin'in "Modern Zamanlar" filminde çok mizahi bir çalışma temposu vardır ya. Şimdi burada da baktığımda benzeri gibi yani yaptığı işe yabancılaşmış, hastasına yabancılaşmış ve daha kötüsü kendisine yabancılaşmış, sağlık emekçileri görüyoruz, hekimler görüyoruz, hemşireler görüyoruz. Bir rutini yapıyorsun değil mi? Hastayla hekim arasındaki ilişki bir rutinin ötesinde daha insani de olan başka bir ilişki bir hani mal üretiminden farklı daha böyle bir ilişki ama bu burada bütün onların kalktığını görüyorsun.

Yavuz Üçkuyu: Eski kamu hastanelerinde duyduğumuzda şaşırmadığımız "Ben kamu çalışanıyım. Kamu yararına hareket ederim, gerekirse hastaya ücretsiz bakarım" gibi bir söylem var mı? Yok artık yani bunlar.

Yüksel Akkaya: İşte o yabancılaşmanın beraberinde getirdiği daha ağır sonuçlar var değil mi? Senin söylediğin işte performans vesaire filan. Oysa etik olarak, ahlaki olarak, ontolojik olarak bir hekimi ilgilendiren temel mesele nedir? Hastasıyla yeterince ve gerektiğince ilgilenmek, performans adı altında 3 dakikada, 5 dakikada muayene yapmamak. Mesele bana geçen dişler için diş hekimi antibiyotik yazmış, aile hekimine gittim. Ben antibiyotik yazmam dedi. Orada reçete yazmada aile hekimlerinin bir sıkıntısı var galiba.

Yavuz Üçkuyu: Evet, pek çok ilacı reçete etmede kısıtlılıkları var, kısıtlama giderek de artıyor.

Yüksel Akkaya: Etlik Hastanesi'nde de bana çok sayıda ilaç yazdıkları için de mide koruyucu bir ilaç yazmıştı. Fakat o ilacı aile hekimi yazamıyormuş.

Yavuz Üçkuyu: Eskiden yazabiliyorlardı, şimdi bu tür ilaçları genellikle uzman hekimler yazabiliyorlar.

Yüksel Akkaya: Neyse sonra ben de reçeteyi aldım. Aile hekimine getirmiştim. Aile hekimine yazdıracaktım. Dedi ki onların maçaları yememiş bunu diyor şeye rapora yazmamışlar. Ben de yazmam dedi. Tamam şimdi abi sana ilaç yazıyorlar reçete ama raporlu değil git diyor paranla al diyor.

Şimdi bu şey yani buradan baktığında da şimdi bir hekimin hani yabancılaşmanın ötesinde başka kaygılarla başka şeylerle hareket ettiği kendi mesleğini değersizleştirdiği bir yere ya da nasıl diyelim yani kendisini de değersizleştirdiği bir yere dönüşüyor.

Onun için kamu hastanelerinin böyle hani şey diyoruz ya iş yeri sendikacılığıyla iş kolu sendikacılığı arasında avantajlar ve dezavantajlar vardır. Küçük hastaneler biraz daha insani değil mi?

Yavuz Üçkuyu: Doğru ama hepsinde kamu yaklaşımı, çalışma ilişkileri açısından büyük gerileme var.

Yüksel Akkaya: Ölçek açısından söylüyorum. Diğer şeyleri dışlayarak yani büyüklük küçüklük açısından. Şöyle yani, işte bir bakkala gittiğinde bir bakkalla kurduğun ilişki başkadır. Bir markete gittiğinde kasierle kurduğun ilişki başkadır. Onun için hani hastanelerin böyle büyütülmesi hem mesafenin açılması hem demin sözünü ettiğimiz yabancılaşmanın açılması hem de büyük kopukluklara yol açan bir şey. Yani sen artık orada bir hasta filan değilsin. Bir nesnesin. O tedavi sürecinin aletlerinden, şeylerinden bir tanesisin. Çünkü artık hasta olmaktan çıkıyorsun. Çünkü hekim sana hasta olarak bakmıyor. Sen de hekime hekim olarak bakmıyorsun. Aslında belki de en büyük tehlike burada. Dolayısıyla hani bu alandaki bu değişim dönüşüm belki örgütlenmenin de en gerekli olduğu bir şeyi gösteriyor bize. Durumu, ortamı gösteriyor. Bu olumsuzluklardan çıkabilmek için eğer bu güç ilişkilerinde yalnızsak, atomize edilmişsek yapabileceğimiz bir şey yok ve durum daha kötüye gider. Ama tersi durumda buna karşı çıkabilmek için bir bariyer oluşturacaksa burada da dediğim gibi sendika özgürlüğü kadar, örgütlenme özgürlüğünü savunmak lazım.

Nasıl örgütlenirsen örgütlen. Sonuçta o örgütlenmeler bir şekilde çıkarları temsil eden daha sağlıklı doğru bir örgütlenmeye doğru yol alır. Sendikaysa sendika, mesleki örgütse mesleki merkezi örgütlenmeye gider. Ama hani fetişleştirip bu süreçleri boğmamak lazım. Örgütlenme özgürlüklerini, sendikal özgürlükleri kısıtlamamak lazım. Bir deneyim sahibi olmak, bir kere bir yere örgütlü olarak dahil olmak sonrası için de insanı değerli kılar. Yabancılaştığı alanlardan sorunlu ve sorumlu davranmaya iter. En kötü görülen örgütlenme biçimi bile, kooperatif üyesi olmak, dernek üyesi olmak kolektif hareket etme bilincini aşılır. Yani bu bile uzun vadede bir toplum için ya da bir meslek grubu için ya da bir sektör için, sağlık sektörü için, eğitim sektörü için bence önemli şeylerden, kazanımlardan biridir. Bu nedenle bir şeyi birinin önüne koymamak lazım. Bir birbirini besleyen, birbirini tamamlayan, zenginleştiren yapılara dönüştürerek onun üzerinden gitmek

sanki daha anlamlı olur gibi geliyor bana önümüzdeki dönemlerde.

Yavuz Üçkuyu: Doğru. Peki şuna ne dersin? Şimdi hani ben aslında bir tür örgütlenmenin kamu hastaneleri özelinde mekansal kısıtlıklarından da söz ettim. Oradaki yabancılaşma nedeniyle. Ondan sonra iş süreci konusundaki kontrolün kaybı nedeniyle. Burada işte sömürü oranının artırılması, ondan sonra kamu yararının devreden çıkartılması gibi. Sen ne kadar takip ettin bilmiyorum. Ben biraz takip ediyorum. Mesela ilginç bir Marksist düşünür var, David Harvey'den söz ediyorum. Harvey, sınıfsal mücadelenin yürütülmesi gereken alanlardan bir tanesinin emeğin yeniden üretim süreçleri alanları olması gerektiğini iddia ediyor. Aslında bir tür belki bu tür düşünce Antonio Gramsci'nin yazılarından da çıkarılabilir. Gramsci mesela bir örgütlenme formu olarak semt konseylerinden de söz eder.

Harvey de diyor ki kentler giderek aslında artık proletaryanın alanları haline geldi. Çünkü aynı zamanda emeğin, değil mi, yeniden üretim alanları oralar. Buralarda sohbet ediyor, eğleniyor, dinleniyor, izliyor falan. Hani örgütlenme formları, örgütlenme ile ilgili perspektifimizi biraz daha genişletmekte yarar var mı? Sınıf mücadelesini başka araçlarla geliştirebilmek zenginleştirmek açısından? Buna ne dersin?

Çünkü hastanedeki sıkışıklığı, telaşlı ortamı söyledik. Yani hastanede çalışan bir hekim veya başka sağlık emekçisi çoğunlukla ancak mesai saatini doldurduğunda kafasını toparlayıp zihinsel olarak ben ne yapıyorum, ne yapmalıyım sorusunu başlatabiliyor. Kendini yeniden üretim sürecinde başlatabiliyor ve oranın herhalde bir örgütlenme formlarına ihtiyaç var değil mi?

Yüksel Akkaya: E tabii ben bir ara bizim radikal örgütlerin dergilerine yazı yazıyordum. Ara sıra da sohbet ediyorduk. Ben şey dedim, "meyhaneden ve stattan uzak duran solculuk" toplumu örgütleyemez. Sonuçta insanların yoğun olarak gittiği, ilişkiler kurduğu yerler buralar. 19. yüzyıl işçilerinin örgütlendiği mekanlar meyhaneler. Niye? O dönemde tek toplanılabilecek yeri meyhaneler. Yani kırıathane, kafeler, mafeler, sonradan açılmış yerler. Fabrikadan çıkıyorsun, zaten kimisinin evi yok. Kimisinin evi de zaten bu Germinal filmi izlediysen herkesin üst üste oturduğu, yattığı küçük mekanlar vesaire. Ama herkesin bir arada bulunduğu en büyük mekanlar meyhaneler. Dolayısıyla iş yerinden çıkıyorsun oraya gidiyorsun. O kolektif mekanda ilişkiler kuruyorsun, düşünüyorsun, tartışıyorsun, düşünce üretiyor çoğu zaman da öfke biriktiriyorsun. Bizde 1960'lı 70'li yıllarda işçi kentlerinde işçi mahalleleri vardı. O işçi mahallelerinin de kendi işçi

kiraathaneleri vardı. Sonra bu siteler oluşturuldu, bilmem neler oluşturuldu. Kafeler, mafeler filan derken o işçi sınıfının birlikte olduğu, örgütlendiği, sorunlarını konuştuğu bütün şeyler ortadan kaldırıldı. Mesela Alman gizli polisi 19. yüzyıl sonu, 20. yüzyılın başı hatta sonraları da bilgileri kafelerden, publardan topluyor. Orada çalışıyor, orada düzenli elemanları var. Şimdi adam oturmuş iki tek atmış. Ondan sonra rahat rahat konuşuyor. Tamam mı? Ya da eylem örgüt diyor. İlk sendikaların kurulduğu eylemlerin yapıldığı yerler bu mekanlardı. Dolayısıyla bu mekanları dağıttılar. Kapitalistler bütün bunları ince ince yapıyor. Yasaklayarak filan değil. Atomize ederek kendi işlerinden kopararak vesaire yapıyor. Onun için Harvey'in söylediği doğru. Bir de şeyden dolayı doğru. Eskiden kentlerin iş yerleri, fabrikaları biraz da kırılıyordu, eve iş verme biçimleri ile. E şimdi Türkiye açısından da baktığında artık kentleşme oranları ne kadar kent o da ayrı mesele, yüzde 80'ler civarına gelmiş artık. Yani köylerden, kasabalardan beslenmiyor, kentin içinden kendisini besliyor

Yavuz Üçkuyu: Mesela eskiden kent soylu derdik, kapitalist şimdi kentten çekiliyor değil mi? Kendi kapalı alanlarını oluşturuyor. Kenti bir tür terk ediyor. Kent merkezleri giderek işçi sınıfı unsurları tarafından dolduruluyor, kullanılıyor ve üretiliyorlar. Buralarda işçi sınıfı kendi kimliğini yaratamadığında, aynı zamanda kimliksizleşiyorlar da.

Yüksel Akkaya: Evet yani merkezler çöküntü alanlarına dönüştü. İşte bizde Ankara'da olduğu gibi Çayyolu, Çiğdem Mahallesi bilmem şey nedir sen söyle böyle kentin dışında yeni merkezler oluşturuldu. Birçok yerde de böyle, kentin dışında yeni yaşam alanları oluşturuldular kendine. Çünkü kent merkezleri baldırı çıplakların eline geçti. Ama rant oluşturmak açısından bakarsan Ankara'daki Hammönü gibi bazı yerleri filan biraz böyle yeni rant alanları oluşturabilir ama onlar da sınırlı miktarda. Dolayısıyla kent toprakları daha dışarıya doğru yeni rant alanları oluşturuyor. Onun için kent yani bunu Fransız düşünürlerden Manuel Castel de "Kent Sınıf İktidar" diye 70'li yıllarda bir kitap yazdı. Paris üzerinden anlatıyor. Paris'te proleterlerin oturduğu yerler ve burjuvazinin oturduğu yerler olarak şey yapıyor, ama işte şimdi oralarda değiştirildi, dönüştürüldü. Karıştırdılar ve kimliksizleştirdiler. Onun için o kimliği, kişiliği bulmak açısından Evet yani Harvey'in söylediği anlamlı ve önemli. Bunlara bakmak lazım.

Yavuz Üçkuyu: Buradan biraz ileri geçip gidip şunu da söylemek mümkün mü? Bu son dönemde yerel yönetimlere yönelik yapılan operasyonlar, tutuklamalar, kayyum atamalar. Bu hani kent meselesinin

biraz da sınıfsal olarak başka türlü görüldüğünün işareti değil mi? İnsanlar yerel yönetimlerin seçimler ile değişmesi sonucunda morallenmişlerdi, enerji almışlardı.

Şimdi siyasi iktidar "buralar bizim alanımızdı" diye bakıyor olabilir. Geçmişte siyasal iktidar yerel yönetimlerde çok ciddi biçimde örgütlendi ve kültürel, ideolojik girdilerini oradan çıkarttı. O alanı bırakmak istemiyor.

Yüksel Akkaya: Şimdi bir öğrenci kenti olarak Eskişehir'e baktığında başka bir şey görüyorsun. Yine bir öğrenci kenti sayılabilecek Konya'ya baktığında başka bir şey görüyorsun. Bir yerde sosyal hayat daha özgür, daha canlı değil mi? İnsanlar arası ilişkiler daha dayanışmacı vesaire filan. Onun için bu değişim mevcut iktidar yapısını da değiştireceği, dönüştürecek için bir kültürel değişim, bu sosyal ilişkiler bu mekanlarda buluşarak daha görünür olan, Harvey'in söylediği şey gibi yabancılaşmanın ötesinde ortak sorumluluk çerçevesinde hareket eden bir ilişkiler ağı içeren topluluk oluşturacak. Ama bu topluluk güçlü bir muhalefet güç ilişkilerini değiştirecek bir yapıya dönüştükçe mevcut iktidarlara için özellikle muhafazakar iktidarlara için tehlikeli olacak. O nedenle bu değişim dönüşümü önlemleri ve kendi eğilimleri doğrultusunda biçimlendirip, değerlendirmeleri önemli.

Fakat şey de var onu da göz ardı etmemek lazım; özellikle bu Gezi olaylarında gördük biz iletişim olanakları sanal mekanlar da oluşturabiliyor. Yani şey üzerinden, sosyal medya vesaire üzerinden hani Kızılay'da, Tunalı'da ya da bilmem Çiğdem'de olmak fark etmiyor. Aynı iletişim ağı üzerinde aynı sorunu sanal bir mekanda öğreniyorsun, görüyorsun, değerlendiriyorsun, tepki gösteriyorsun, bilinç oluşturuyorsun. Onu da bir parça iyi değerlendirmek lazım. Bu yeni Z kuşağı, M kuşağı diye kuşaklar uyduruyorlar, ama bunlar onu çok iyi kullanıyorlar. Yani işte şeyde 16 Mart mıydı belediye başkanının, İstanbul belediye başkanının Saraçhane'de

Yavuz Üçkuyu: 19 Mart.

Yüksel Akkaya: Yani genç bir kuşak. Bu benim sanal mekan dediğim şeyden yararlanarak oraya geldi. Gezideki gibi. Onları da iyi değerlendirmek lazım. Hem bilinç açısından hem yabancılaşmayı önlemek açısından hem de bir sosyal ağ çerçevesinde sorumluluk duygusunu arttırmak açısından sanki önemli olabilir gibi. Zaten pek çok şeyin de grubun da TTB'nin içinde de kent odalarında filan da bu tip şeyler var. Sanal mekanlar, WhatsApp grupları, şunlar bunlar var sanırım şu an.

Yavuz Üçkuyu: Evet, hatta bazı toplantılar artık uzaktan katılım yapıyor. Yani doğrudan fiili katılım dışında o tür faaliyetler çok artmaya başladı. Bu tabii ki bir olanak, ama aynı zamanda kısıtlılığın getirdiği bir zorunluluk da. Çünkü ekonomik güç azalınca doğal olarak en az maliyetle bu tür örgütsel faaliyetleri yapabilmek, hiç yapamamaktan daha iyidir diye düşünülüyor. Yani iki uçlu bir durum, çok dengeli kullanmak gereken bir alan sanki.

Yüksel Akkaya: Evet. Yani avantajları kadar tehlikeleri, sakıncaları da var. Onu iyi kullanmak lazım. Ama şey yani teknoloji dediğimiz şey böyle işte. Yani bir yemek bıçağıyla patates soğan da doğrayabiliyorsun. Canın sıkılırsa karşı komşuyu da bıçaklayabiliyorsun.

Yavuz Üçkuyu: Bir de hekimlerin sınıfsal konumunun örgütlenme dinamiklerine etkilerini konuşsak iyi olabilir gibi görünüyor. Bizim dergi okurları açısından da gerekli belli ölçüde. Türk Tabipleri Birliği, gerçekten sağlık alanını toplumsallaştırma, siyasallaştırma anlamında önemli bir örgütsel yapı. Onun dışında sağlık alanında uzman derneklerini, SES gibi daha gelenekten gelen sendikaları görüyoruz. Bunların dışında her ne kadar meslek sendikası olarak kurulmasalar bile doğrudan buralarda hekimlerin öne çıktığını, daha çok başkan gibi yönetici pozisyonda olduklarını, yönetim kurullarının hekimlerden oluştuğu da görülüyor. Demek ki buralarda bir hekim ağırlığı var. Bunu kabul etmek gerekir. Bu hekim ağırlığı nasıl dengelenir? Dengelenmezse hekimlerin sınıfsal konumu buralara nasıl yansır?

Artık belki burjuvazi yerine kapitalist de demek lazım. Çünkü sermayenin ideolojisini ve kültürünü üreten, hatta işlerini yöneten de kendi sınıfı değil çoğunlukla. Özellikle sermaye adına bu üretim de orta sınıf demeyi ben de sevemiyorum -ara sınıflar, çelişkili sınıf kategorileri demek daha doğru olabilir- tarafından üstleniliyor. Hekimler mevcut ayrıcalıklarını korumakla hareket ederken, gerek korporatist yaklaşımları gerekse dar meslek çıkarıcı olabilen yaklaşımları nedeniyle biraz sistemle uzlaşıyorlar ve diğer emek güçlerini de uzlaşma yönüne sürüklemeye eğilimi gösteriyorlar. Burada siyasal iktidarın doğrudan kapitalist işletmelerde gördüğümüz biçimde sağlık alanında hastanelerde siyasal iktidarın doğrudan işlerini yürütmek üzere, özel sözleşmeler, yüksek ücretler ve başka ayrıcalıklarla oluşturulmuş yöneticileri kastetmiyorum bile.

Aynı, Tabipler Birliği örneğinde olduğu gibi bir meslek kuruluşu olduğu halde bu alan uygun kullanıldığında hem, daha toplumsal sorunlara eğilen, sorunları, sağlık alanındaki sorunları siyasallaştır-

tırırken toplumsallaştıran, aynı zamanda da kendi çıkarlarını işçi sınıfının çıkarlarıyla örtüştüren örgütlenmelere dönüşüyor. TTB gibi örgütlerde yer alanlar da bir ölçüde ara sınıf karakteri taşıyorlar. Yani bu ara sınıf meselesini nasıl ele almak gerekir?

Bunu şu gelişme nedeniyle de önemsiyorum. Biliyorsun son dönemlerde özellikle bu çalışma ilişkilerinin hastanelerde ne bileyim işte prim esaslı çalışma, yoğun çalışma, yabancılaştırma gibi faktörler nedeniyle daha çok böyle sermayeye eklenilen hekim tutumları söylemleri öne çıkmaya başladı. Bu tehlike hangi ölçüdedir ve bununla baş etmenin yöntemleri neler olabilir. Yani doğru anlatabildim mi kendimi?

Yüksel Akkaya: Anladım hocam. Bundan yıllar önce Richard Sennett diye bir sosyolog "Karakter Aşınması" diye "ince" bir kitap yazdı. Karakter aşınmasında aslında şunu anlatıyor. Bir sıradan mavi yakalı işçi babayla, iyi bir okulda işletme okumuş, işletme mezunu genç, güvencesiz kaygılı çocuğun yaşamını, karakterini, kişiliğini vesaire karşılaştırmalı kapitalist süreç içinde değerlendiriyor. Bir tarafta 1960'lı yıllardan, 70'li yıllardan kalmış mavi yakalı işçi. Yani kaç yıl çalıştıktan sonra emekli olacağını biliyor. Emekli olduktan sonra işte eline kaç para geçeceğini, nasıl yaşayacağını iyi kötü biliyor. Yani geleceğe dair bir şeyi yok. Kaygısı yok, korkusu yok. Bir iş güvencesi de var. Girdiği bir işte emekli oluncaya kadar çalışacağını biliyor.

Öbür taraftan babasından daha iyi bir eğitim almış olan ama iş güvencesi olmayan, evi, işi çantasında olan, şehir şehir dolaşan, işletme işletme dolaşan geleceği belirsiz, kaygılı bir işçi var. Bizim şimdi hekimler açısından da baktığımızda ben söyleşinin başında söylemiştim, kısalan bir gelecek ufku var hekimlerin diye. Yani eskisi gibi işte şu kadar çalışırım, çocuğu şurada okuturum, bu gelirimle bir evim, bir arabam vesaire olur. Yazları iki hafta şuraya tatile gidebilirim diye düşünmüyor. Düşünemiyor, değil mi? Yeni hekimlerin önemli bir kısmı açısından baktığımızda durum bu gelir kaybı nedeniyle. Dolayısıyla eskiden böyle iyi kötü bir güvencesi olan gelir yerine, iş güvencesi yerine belirsizlikler içinde bireysel bir gelir arayışı içine giriyor sanırım hekimler. Yeni dönemde sanki benim gördüğüm kadarıyla durum bu. Dolayısıyla bu belirsizliğe karşı bir korunma isteği duyacak, bu da yeni arayışlar getirecek. Bu işte mesela Türkiye'ye baktığımızda, bu orta sınıf kavramını ben çok benimsemiyorum, sevmiyorum da, her sınıfın, her mesleğin kendi içinde görece konumu iyi olan gruplar olarak düşünürsek şimdi işçilerin içinde de işçi aristokrasi dediğimiz kesimler var.

Kıdemli, iyi maaş alan vesaire filan. Hekimler de bir parça bu orta sınıf dedikleri grubun içinde görece gelirleri iyi olan, durumları iyi olan bir yapıydı. Ama Türkiye’de hızla bu yapılar çözülüyor.

Yani işte son yıllarda yapılan üç tane önemli çalışma var. Avukatların proleterleşmesi, hekimlerin proleterleşmesi, mühendis mimarların proleterleşmesi üzerine. Bu çalışmalar bize bu ayrıcalıklı meslek sahiplerinin yaşam biçimlerinin, çalışma biçimlerinin konumlarının değiştiğini, dönüştüğünü, olumsuz yönde değiştiğini, dönüştüğünü gösteriyor. Dolayısıyla bu değişim dönüşüm ister istemez bu grupları geleceğe yönelik kaygılarını ortadan kaldırmak için bazı arayışlara itecek. Yani orta sınıf dediğim şey bu açıdan baktığımızda zayıflamış bir kesim. Ama bu kesimler aslında mevcut muhafazakar iktidarların da, şeyidir, güvencesidir, oy deposudur, esnaflarla birlikte vesaire. Buralar zayıfladıkça, sağa ve sola kayışlar belki biraz daha keskinleşir, biraz daha artabilir ama daha çok sağa doğru bir kayış gerçekleşir bu dönemlerde. Yani yoksulluğun arttığı dönemlerde ne yazık ki biz bir sola kayış görmüyoruz ya da işsizliğin arttığı dönemde ne yazık ki böyle bir kayış görmüyoruz. Büyük Dünya Savaşları ve krizler bize bu sonuçların çok farklı olduğunu gösteriyor. Onun için bu değişim dönüşümü dediğim gibi yani o korunma kaygısı, geleceğe umutla bakma kaygısı için örgütlü olarak şey yapmak, karşılamak anlamlı. O nedenle hem meslek örgütünde örgütlenmek hem çalışma ilişkileri açısından bir sendikada örgütlenmek hem de gündelik hayatta belki kooperatifvari bazı yerlerde örgütlenmek, dernek biçiminde örgütlenmek, bu dönemde bireysel bağımsız kalıp, atomize kalıp güçsüz ve korunaksız olmaktan iyidir. Buraları işte ihtiyaca göre beslemek lazım. Hani benim örgütlenme özgürlüğü dediğim şey burada çok daha büyük bir anlam kazanıyor. Bu kaygılarla karşılaşan, bu dönüşümden çok olumsuz etkilenen kesimleri buralara doğru yönlendirmek gerekiyor. Durumun örgütsel formlarını yaratmak ve bulmak gerekiyor herhalde değil mi? Çünkü buradaki mevcut ezberimiz pek çok şeyi karşılamıyor. Yani yanıfta ısrar etmek çok şey doğru değil. Körün fili tutması gibi kuyruğundan tutup abi bu fildir demenin bir anlamı yok. Dolayısıyla onu bir bütün olarak görmek lazım.

Yani şimdi mesela bazı yerlerde sendikaya üye olmak riskli. Yani burada bu riskli alanda çalışanları, işçileri, emekçileri illa da sendikalı olacaksın diye zorlamak aslında başka olumsuzluklara da yol açar. Hatta karşılığını da bulmaz. Ama daha yumuşak, daha alıştırıcı şey olarak dernek veya kooperatif gibi yerlerde örgütlenmek en azından bir örgütlenmektir. Örgütlü hareket etmeye bir başlangıçtır. Dolayısıyla buraları da teşvik etmek önemlidir.

Ben mesela şeye baktım. Birkaç rakam buldum. Bu TTB’nin oda seçimlerine vesaire filan. Yani, Ankara ve İstanbul yoğun katılımların olduğu yerler olarak gözüküyor. Ankara %40 civarı, İstanbul %30 civarı, ama mesela Mersin %10-13 civarı, Adana, Antalya daha düşük olarak gözüküyor. Burada bunlar meslek örgütleriyle üyeler arasında yani üye var, ama üyenin meslek örgütü ile ilişkisi zayıf. Dolayısıyla belki üye oluşturmaktan çok mevcut üyelerle meslek örgütü arasındaki bu yabancılaşmayı, temsil krizini çözmek belki anlamlı olabilir. Buna yönelik politikalar geliştirmek anlamlı olabilir.

Buna yönelik bazı alan çalışmaları var. İşte yani meslek örgütünden beklentilerini karşılayamadığını söyleyen çeşitli nedenler gösterenler var. Kimisi siyasallaşmayı neden gösteriyor? Kimisi mesleki çıkarlarını korumadığını gösteriyor. Kimisi bir başka bir neden gösteriyor. Bu her zaman olur. Ama sürekli de zaten böyle meslek örgütleriyle, sendikalarla üyeler arasında sıcak, yoğun bir ilişki olmaz. Kriz dönemlerinde, sorunların ortaya çıktığı dönemlerde bu ilişkiler daha çok güçlendirilebilir, şey yapılabilir. Dolayısıyla o dönemleri gözetip o dönemlerde böyle bir heyecan yaratmak önemlidir. Bazı örgütlenmelerde mesela grev döneminde işçilerin sendikaya daha fazla üye olduğunu görüyoruz, ya da bazı krizlere yönelik eylem dönemlerinde filan. Onun için o dönemleri gözeterek politikalar oluşturmak, uygulamak bu temsil krizini üyelerle olan ilişkilerde çözüp, yani şöyle bir şey var iyi olabilir gibi duygular, düşünceler yaratıp, tutum değişikliğine olumlu yönde yönlendirerek diğer şeylerin de önünü açabilir gibi geliyor bana.

Yavuz Üçkuyu: Yok ben bunları şunun için söyledim: Hani aslında avantajlar çok görünüyor. Sömürü derinleşiyor. Ondan sonra genel olarak baktığımızda işçi sınıfı genişliyor. Bu çok açık bir eğilim yani. Ama bir yandan da dünyaya nasıl bakıldığıyla ilgili, hani dünyaya sınıfsal açıdan bakmayınca, sınıf mücadelesi açısından bakmayınca çözümün sınırları hep kapitalizmle uzlaşma noktasında bitiyor. Ben “orta sınıf” meselesini de biraz da bu nedenle ele aldım, o yönünü vurgulamak istedim.

Kapitalizmin genel mantığı Amerikan sosyolojisinin icadıdır. İşte toplum beş dilime ayrılır. En üstte, en altta olanlara belli mazeretler üretilir. Ondan sonra ortadaki dilim orta sınıf olarak söylenir, buradan da hareketle aslında orta sınıfın genişlediği, buralarda huzur bulunduğu ve en alt dilime kilitlenen işçi sınıfının giderek yok olduğu sınıf mücadelesine de gerek kalmadığı buradan vaaz edilir.

Burada, her şeyden önce herhalde kategoriye reddeden bir yaklaşıma, özellikle sonuçlarına itiraz

eden yaklaşıma ihtiyaç var. Bu beşli dilim kategorisi gelir eşitsizliklerini ortaya koyma düzeyinde belki belli yönleriyle kullanılabilir ama, her şey "statü" ile açıklanmaya kalkınca da dur demeyi bilmek gerekir. Çünkü bu yaklaşımın sınırları içinde kalınca, kapitalist sistemin sürekliliğini kabul etmiş, değişimin onun sınırlarında gerçekleşebileceğini kabul etmiş oluyoruz.

Sonuçta o kabullerle beraber hazır durumu da açıklayabiliyorsak eğer daha fazlasına ihtiyaç yok noktasına ulaşıyor. Buradan işte müzakereyle bilmem neyle istediğimizi, elde ederiz gibi bir stratejiye dönüşüyor. O durumda var olan şeyler hani gelir, statü kayıpları, siyasal iktidarın beceriksizlikleriyle keyfi tercihleriyle ilgili bir duruma indirgeniyor ve oraya hapsolüyor gibi görünüyor. Yani buna ilişkin, düşünme yöntemimizi, araçlarımızı, toplumu açıklamak için kullandığımız alet çantamızın içeriğini mi değiştirmemiz gerekir?

Yüksel Akkaya: Ben bazen öğrencilere şey diyorum. Sınava hazırlanırken yani bir korku kaygıyla sınava hazırlanmayın ya da girerken korku kaygıyla hareket etmeyin. Çünkü o belleğinizi köreltir. Düşünce yeteneklerinizi dumura uğratır. Şimdi son çeyrek yüzyıla hem dünyaya hem Türkiye'ye baktığımızda hem de mesela sıradan işçiler, hekimler gibi ayrıcalıklı meslekler üzerinden baktığımızda hepsinin çalışarak yoksullaştığını görüyoruz. Normalde insan biraz daha fazla çalışırsa zenginleşir vesaire geliri atlar filan. Biz de tam tersi çalışarak yoksullaşıyoruz. Mesela ortalama ücretlere bakıyorsun giderek asgari ücrete yaklaştığını görüyorsun. 500 büyük sanayi şirketinin çalışanlarına, ücretlerine bakıyorsun buralarda ücretlerinin çok çalışmalarına rağmen giderek azaldığını görüyorsun. Yine hekimlere bakıyorsun, performansta, şuydu, buydu, bir önceki dönemdeki çalışma şeyleriyle, süreleriyle, yoğunluğuyla karşılaştığında yine yoksullaştığını görüyorsun.

Yavuz Üçkuyu: Ama burada bu bir panik halinde, işte şey daha sağlıklı düşünmek yerine, daha örgütlü hareket etmek yerine, kişiyi demin söylediğim gibi bir bireysel çözüm yollarına itiyor. Tek başıma, bunu nasıl kendi başıma diğerlerinden koparak nasıl çözebilirim dönüşüyor? İşte bu kolektif hareketten uzaklaşmak, bireyselleşmek, o düşünme tarzı, Weber tarzı düşüncenin vardığı nokta her işçi, her birey kendi başına bir sınıftır. Öyle olunca da her bireyin sadece kendi bulunduğu alanı muhafaza etmeye yönelik arayışı meşru, akılcı hale geliyor.

Yüksel Akkaya: İşte öyle de olunca sonuçta sermayenin istediği şey bu, zaten bunu da kapitalist sistem körüklüyor, besliyor, destekliyor.

Çeşitli tüketim kalıplarıyla, yaşam biçimleriyle, önerdikleriyle, ettikleriyle vesaire filan şey oluyor. Bir de tabii borçlanma dediğimiz, borçlu yaşam dediğimiz böyle davranışlarımızı zincirleyen, prangalayan bir şey var, parasal ilişki var. Hemen hemen borcu olmayan kimse yok. Kredi kartında olabilir. Bir ev almıştır orada olabilir. Çocuğu özel okula gönderiyordur. Oradan olabilir. Bankadan almıştır. Yakınından, dostundan alıyordur. Ama borçlanmış bir insan, özgür bir insan da değildir. Çünkü borçlanmış bir insan gelir kaybetmek istemez. Dolayısıyla işsiz kalmak istemez. Ya da mevcut işinden olmak istemez. Bu da onu dumura uğratır. Bir buradan da bakmak lazım. Yani bu tüketim kalıplarının arttırılması ince bir denetim mekanizmasıdır.

Örneğin ben üniversitede işe başladığımda biz bir tek maaş aldığımız yerden kredi kartı alabiliyorduk. Başka bankalar bize kredi kartı vermiyordu. Şimdi yoldan çeviriyorlar almayı dövüp veriyorlar. Çünkü sistem bir şeyi öğrendi: Kredi kartı vb mekanizmalarla borçlandırarak bireyleri nasıl kitleyeceğini, zincirleyeceğini, bağımsız özgür hareket etmesini önleyeceğini görmüş oldu. Bu borç prangası, zinciri çalışanların en önemli sorunu ve iradesini dumura oturan bir büyük düzleyici. İşte en basitinde, sordugunda, "abi çocuk okuyor işsiz kalırsak ne olacak" diyor. Yani işsiz kalmak artık eskisi gibi sadece işsiz kalmak değil. Buradan da belki meslek örgütleri, sendikalar bu alana yönelik de şey yapabilirler. Bazı çalışmalar yürütebilirler. Kooperatifler bir dönem önemliydi üzerine tezler yazıldı makaleler yayınlandı. Bir ara çözüm, özgürleştirici güçlü, merkezi bir örgütlenme oluşturulabilir.

Yavuz Üçkuyu: Mesela eskiden şöyle şeyler olurdu. Ne bileyim hekimlerin daha yüksek ücretler almasının gerekçeleri olarak işte denirdi ki; "okumak için kitaplar alacak, dinlenecek, kongrelere katılacak, yeme, barınma gibi sorunlar aklına gelmeyecek yoksa size nasıl daha iyi bakması mümkün olur?" türü söylemlerinden uzaklaşan bir hal içindeyiz. Üstelik giderek de daha derinleşen, hatta "onlar da çok oluyor, bunların istekleri bitmez" denilen bir noktaya ilerleniyor.

Hani emek gücünün yeniden üretimi değil, olması gereken şey aslında emek gücünün genişleyen biçimde yeniden üretimidir. Adeta örneğin bir hekim, hastane çıkışı karnını zor doyurup, ortalama bir yatakta uyuduktan sonra işine toplu taşımayla gelse herkes rahat edecek. Sanırım burada işçi sınıfı içinde de rekabetten kaynaklanan bir hoşgörüsüzlük de var.

Yüksel Akkaya: Şimdi kapitalist sistem çalışma sürelerini niye azaltmıyor? Thomas More "Ütopya"

kitabında diyor ki günü 4'e böleceğiz 6 saat çalışacağız. 6 saat eğleneceğiz. 6 saat uyuyup dinleneceğiz. 6 saat bilim sanat felsefe yapacağız. Yani diyor ki düşünmek için bir boş zamana ihtiyacımız var. Kapitalist sistem seni daha fazla çalışmaya teşvik ederek fazla mesai fazla çalışma, performans vesaire boş zamanını, hoş zamanını ve düşünme zamanını elinden alıyor. E bunları elinden aldığına geriye bir şey kalmıyor zaten. Onun için bir şey görmüyorsun yatıyorsun, yoruluyorsun yatıyorsun. Şimdi yoğun çalışan işçilerin başka düşünecek dertleri vesaire yok. Hekimlerin de lokalleri falan var aslında boş zamanı hoş zamana çevirecek, özellikle taşrada. Mesela Sivas'ta, Yozgat'ta, şurada burada ama eskiden lokallere gidenler artık gitmiyor galiba bir ilişki arayışı içinde olmayarak. Çünkü orada geçirecek boş zamanı yok, ihtiyacı yok yani. Ya da gündelik hayattaki meşgalesi içinde bu tür şeyleri düşünecek bir arayışı, ilişki kurma çabası yok.

Yavuz Üçkuyu: Burada söylediklerine ek bir katkı olabileceğini düşündüğüm için de paylaşmak istiyorum. O da şu: Dedin ya borçlandırılıyor ve bu şekilde de emek gücü bununla denetim altına alınıyor. Bazen sermaye daha yüksek ücrete razı olabiliyor. Ama bunun karşılığında maaşı aldığı andan itibaren, Marx'ın değişimiyle işte ev sahibi, okul aidatı, site aidatı, elektrik, su, doğal gaz, telefon faturası, trafik cezası, bakkalı, fırıncısı, marketi bilmem maaşına çöküyor. Türkiye'de de yüksek enflasyon ortamında öyle bir şey de var sonuçta. Ne bileyim mesela kiralar öyle bir noktaya ulaştı ki, bir sosyal ortama dahil olmak öyle maliyetlere ulaştı ki bunlar artık gelirine el koymanın değişik biçimleri haline geldi. Dışarıda yemek yerine evlerde yemek daveti vermek bir zorunluluk haline geldi neredeyse. Hem ulaşamıyor hem de bunların maliyeti giderek artıyor.

Yüksel Akkaya: Evet evet. Mesela bana bazen soruyorlar dışarıdan arkadaşlar, nerede yaşıyorsun filan. Ben "Ankara'da bir evde yaşıyorum" diyorum. Yani Ankara'da yaşamının bir karşılığı anlamı vardır. Ben ayda bir kere dışarı çıkıyorum arkadaşlarımla buluşmak için. Başka bir şey yok yani. Onun dışında da fakülteye gidip geliyorum. Yani Ankara'da yaşamak bu değil ki. İstanbul'da, Antalya'da, şurada burada. Dolayısıyla bizim yaşantımız artık farklılaştı. Hani eskiden daha böyle sosyal hayatın canlı olduğu, bilmem ne olduğu bir yerdi şehir bizim için. Şimdi ne yazık ki söylediğim gibi hani o alanların bedelleri, fiyatları yükseldikçe, maliyetleri arttıkça insanlar doğal olarak geriye çekiliyor. E, sosyal hayata katılmıyorsan zaten o zaman bir sosyal ilişki bu sosyal ilişki üzerinde de kuracağım başka bir ilişki yok yani. Dolayısıyla millet "memleketi kurtarmaktan" da artık vazgeçti. Yani "ne ola-

cak memleketin hali" diye sormuyor. Çünkü pek çok olan artık çok farklı bir şeye, boyuta dönüşmüş durumda.

Yavuz Üçkuyu: Söyleşimizi epeyce ilerlettik, derinleştirdik, iyi de oldu. Bitirirken umutlu olmak adına bir iki nesnel gelişmeden de söz etmek gerekli ve önemli diye düşünüyorum. Bunlardan birisi, hani kapitalizm eninde sonunda hani kendi mezarını kazar diyor ya Marx, kendi mezarını kazmasını kendi iç çelişkilerine de bağlıyordu. İşte üretkenlik artışı öyle bir noktaya gelecek ki, bilimsel teknolojik gelişmeler öyle bir noktaya gelecek ki ondan sonra çalışanın, emekçinin sadece gözetim ve denetim yaparak üretici etkinliğini gerçekleştireceği, çalışma zamanının az, serbest zamanın çok olduğu, kişinin kendi kapasitesi, yetenekleri ölçüsünde keyifli bir uğraş edineceği bir yaşam.

İçinde yaşadığımız şu anki üretkenlik artışı neredeyse Marx'ın tarif ettiği şey koşullara yaklaşmış, en azından bu koşulları sağlayacak kapasitede görünüyoruz. Bununla beraber kapitalizmde giderek sermaye birikimini artırmanın, çok daha az bir elde bütün birikimi toplamanın araçlarını geliştirmeye bunun için savaşlar dahil, doğayı, insanı tahrip etme çalışıyor. Hatta bunu emek gücünün çok önemli bölümünü, iş bölümünün dışına iterek yapmaya çalışıyor. Bunlar ciddi biçimde tartışılıyor. Artı değer üretmeyen emek gücü yaşamlı mıdır, yaşamayı hak eder mi gibi noktalara da evrilen bir tartışma. Yani onun için buradaki üretkenlik artışı gerçekten bir başka düzenin oluşması için uygun koşullardır deyip riskleri de göz önüne alarak yürütülecek bir sınıf mücadelesi için daha iyimser olmakta yarar var mı? Rosa Lüksemburg'un dediği "ya barbarlık ya sosyalizm" sözünün en anlam kazandırdığı zamanlar içinde miyiz?

Bir de son depo işçileri, maden işçileri eylemleri ve örgütlenmeleri üzerinden bakarsak, sendikal örgütlenme olanakları, biçimleri, politikaları, felsefesi için neler demek istersin?

Yüksel Akkaya: Yani umutlu olmak, iyimser olmak önemli. Temkinli ne diyorlar? Temkinli iyimserlik mi diyorlar? İyimserlik. Temkin. Evet. Evet.

Evet. Öyle bir şeyden söz ediyorlar. Tabii yani siyasal hayat, sosyal hayat da bir parça iktisadi hayat gibi. Mandel'in krizler için söylediği uzun dalgalar üzerinden bakarsak dünyadaki geçmişe süreçlere bakarsak yani iyi dönemler de var, kötü dönemler de var. Mesela, İkinci Dünya Savaşı sonrası, genelde dünyada sol tandanslı partilerin iktidar olduğu, refah devleti, sosyal devlet dediğimiz şeyin hayata geçirildiği, bugünkü pek çok hakların elde edildiği

ve kapitalist sistemin de iyi bir şey olduğunu bir illüzyon olarak bize gösterdiği dönem. İkinci Dünya Savaşı ile 1980 arası, 80'den sonra bu sefer dalga geriye çekilerek sağ muhafazakar iktidarların bölüşüm ilişkilerini tersine çevirdiği sermaye cephesinin lehine bir düzenlemeye gittiği bir dönem. Eee "tulu haşre kadar sürmez geceler" değil mi? Evet. "Sabah olur elbet, sabah" diyordu Tefik Fikret. Sabah olur elbette. Yani hep böyle sürmez kuşkusuz.

Eğer soruna işin abc'si, temeli ve tarihsel arka planı üzerinden bakarsak bazı şeyleri daha iyi anlamlandırıp, daha iyi sonuçlara ulaşma olanaklarına sahip olabiliriz diye düşünüyorum.

Sendika nedir? Nasıl bir sürecin ürünüdür ve tarihsel olarak nasıl biçimlenmiş, bir evrim geçirmiştir? Olaylar, olgular gibi kavramlar da tarihsel bir sürecin ürünüdür, bir ihtiyacı karşılamak üzere "doğarlar", içerikleri zamanla farklılaşabilir. Mevcut mevzuatlar derki "sendika çalışanların iktisadi sosyal vb haklarını koruyan, geliştiren örgütlerdir". Buradan bakarsanız sendika iğdiş edilmiş bir örgütlenmedir ve düzen içidir, mevcut üretim tarzı olan kapitalizme meşruiyet kazandırır. Çünkü, sisteme karşı değil, ona içkindir, ve artıktan bir pay almakla teselli edilmektedir. Dolayısı ile bu sendikacılık anti kapitalist olmayıp, nedenlerin kendisini ortadan kaldırmayıp, sonuçlarının ağırlığını hafifletmek ile kendi faaliyetlerini sınırlandırıp, bu politika çerçevesinde örgütlendiği için işçi sınıfının afyonudur!.. Sendika sermaye sınıfına karşı emekçilerin bir savaş aracı olmadıkça, sermayenin düzenini işçi sınıfının lehine değiştirmedikçe, bu yönde çaba göstermedikçe, örgütlenme biçimi ne olursa olsun, mücadele kapasitesi ne olursa olsun, mevcut üretim tarzının, kapitalizmin bir meşrulaştırıcısıdır, birlikte yaşamının aracıdır.

Tarihsel olarak işçi sınıfının iş kazalarına, mesleki hastalıklara karşı ve iktisadi riskleri azaltmak için kurdukları "sandukalardan", yardım sandıklarından doğmuştur. Buralarda biriken fonlar grevleri fonlarken, gerçek sendikal örgütleri de önce embriyonik halde, sonra güçlü bir yapı şeklinde biçimlendirmiştir. Sınıfa karşı sınıfın örgütleri... Özellikle İngiltere'de Çartist Hareketin geri çekilip, düzen içinde, refaktan pay alma isteği ile evrilen sendikalar ne yazık ki en önemli özelliğini kaybetmiş, nedenlerle değil sonuçlarla ve onun etkisini hafifleten politikalar ile faaliyetlerini sürdürmüştür. İkinci büyük yıkım ise İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra gelmiştir. Sosyal devlet, refah devleti adı altında sosyal demokrat iktidarlara kurulan ilişkiler, sendikaları bi-

rer bürokratik, konformist, işbirlikçi yapılara dönüştürürken, işçi sınıfını da kimliksizleştirmiş, düzenin önemli bir parçası haline getirmiştir. Nitekim, bu "çürüme" 1980'li yıllarda sendikaları işlevsiz, anlamsız, neredeyse arkaik birer örgütler haline getirmiştir. Kuşkusuz istisnaları da vardır. Özellikle Toplumsal Hareket Sendikacılığı olarak nitelendirilen Güney Afrika, Brezilya, Meksika, Filipinler sendikacılığı bu türden sendikacılıklardır.

Sınıf ve kitle sendikacılığı adı altında yapılan sendikacılık bugün artık düzen içi, meşruiyet sağlayan, korporatist kurumlara dönüşmüştür. Kuşkusuz, ihtiyaç keşfin anası ise, bu süreç alternatiflerini de doğuracaktır. Merkezi, korporatist, konformist, bürokratik bu yapılara karşı, arayış içinde olan sınıf kendi gerçek, anlamlı örgütlerini ve mücadelesini de yaratacaktır. Depo işçilerinin, maden işçilerinin direnişleri, mücadelesi, örgütlenme isteği ve ısrarı bize umut veren önemli gelişmeler olarak değerlendirilebilir. Çoğalmaları dileği ile...

Yavuz Üçkuyu: Bu söyleşi için Toplum ve Hekim dergisi adına ve kendi adıma çok teşekkür ediyorum. Umarım okurlar keyif alır ve başka çalışmalara, tartışmalara da yol açar diye bitiriyorum.